

ДРУШТВО СУДИЈА СРБИЈЕ

ДВА ВЕКА
ПРВОГ СУДА
У СРБИЈИ

*Posve}eno 200-godi { wici
osni vawa prvog suda u Vaqevu*

Beograd, maj 2004. godine

[] tampawe bi l tena omogu} i la je
Organi zaci ja za evropsku bezbednost i saradwu (OEBS)

Organization for Security and
Co-operation in Europe
Mission to Serbia and Montenegro

ДВА ВЕКА ПРВОГ СУДА У СРБИЈИ

Posve}eno 200-godi { wi ci osni vawa prvog suda u Vaqevu

I zdava-:

Dru{ tvo sudi ja Srbije

Za izdava-a:

Zoran Markovi }, predsedni k Upravnog odbora

Pri redi la:

Sne` ana Radi }

Uredni k:

Qubi ca Pavl ovi }

Graf i-ko obli kovawe:

Deni s Vi ki }

Tira` :

2000 pri meraka

Ovaj broj biltena Društva sudija Srbije posvećujemo, sa velikim ponosom i poštovanjem, 200-godišnici ustrojstva prvog srpskog suda u Vaqevu, osnovanog 5. maja 1804. godine, na skupštini Vaqevske nahije na Reqinom poqju u Krfnoj glavi. Ovo je bila i prva zakonodavna skupština u osloboenoj Srbiji, pa je wem znaaj t ime jo veji.

Sve tekstove u ovom izdavanju je priredila gospo/a Sne`ana Radi}, vi{i arhivist a u Me/uopštinskom ist orijskom arhivu u Vaqevu, koristi e}i aut ent i~nu i neprocewivu literaturu i arhivsku gra/u, na ~emu joj srda~no zahvaqujemo.

Tako/e, zahvaqujemo i kolegi Ivanu Negi}u, predsedniku odegewa u Vaqevu i predsedniku tamoweg Trgovinskog suda, na inicijativu da Društvo sudija Srbije na ovaj na~in doprinese obele`avawu ovog zna~ajnog jubileja na{e istorije i sudstva.

DRU[TVO SUDI JA SRBI JE

^lanovi Vacjevskog suda koji su u-est vovali u slu-aju „Bojovi}“, 1825. godina

КРАТКИ ИСТОРИЈАТ СУДСТВА У СРБИЈИ

У српској феудалној др`ави, у периоду од 12. до 15. века, правни односи регулисани су нормама обичајног права. Поетком 12. века појављују се повеће, наредбе владара, међудр`авни уговори, а крајем 13. века и први закони. О законодавном раду српских владара пре

Car Dušan

*„Proglašenje Dušanovog zakona“,
slika Paje Jovanovića*

cara Dušana, у области световног права, саувано је мало података. Из сауваних извора види се да је правни живот тадашње Србије био регулисан неписаним обичајним правом и нормама преузетим из преведених византијских зbornika, као и манастирских повећама и међународним уговорима. Са судског становишта све одлуке и мају појединачни значај, а не општи значај за целу др`аву.

Vladavi na cara Dušana predstavljaju hegemoniju Srba na Balkanu. U svojim osvajanjima i stvaranju velike pravoslavne države postupao je mudro. Na temelju administracije i crkve postavljao je svoje čude, ali je svuda ostavljao pravni red. Velika osvajanja zahtevala su i zakonodavni red. U prvom godinama svoje vladavine primenjivao je zakone vizantijskog prava („Sintagma jeromonaha Matije Vlastara“ i Zakon Justinijana). Preuzimajući na sebe ulogu zakonodavca, uz pomoć patrijarha Jir-Janija, svih episkopa, igumana i kalužera svetogorskih, cara Stefana, carica, kralja Uroša i sve vlastele srpske i grčke, na saboru održanom 21. maja 1349. godine u Skopju izdejstvovao je proglašenje kodeksa pod imenom „Zakonik blagovernog cara Stefana“, poznatiji kao „Dušanov zakonik“.

Dušanov zakonik ima 135 članova i najviše se bavi državnim pravom, ali reguliše i neka druga pitanja kao što je sudski postupak. Zakonik ima više odredbi iz oblasti krivičnog prava i postupka u kojima je izražena diskriminacija pojedinih

staleša u pravnoj zaštiti. Skoro u celini primenjen je surovi vizantijski sistem telesnih i smrtnih kazni. Strogost je ublažavana po „milosti cara“. Dopune Zakonika nastavljene su tokom narednih pet godina, kada je dodato još 66 članova, tako da postoji ukupno 201 član. Dopune su preteno odražavale duh brige o društvenoj ravnopravnosti, o jednakosti svih pokrajina pred sudom i dr. Posmatrano u celini, Zakonik se po svom sadržaju ne odnosi samo na jednu problematiku, već je Dušan nastojao da višestruki jedinstven način reguliše najaktuelnija pitanja.

Najveći doprinos Zakonika je u tome što je istaknuto da je opšti pojedinačni zahtev, zastarelih običaja i samovođe cara. Bio je i inspiracija mnogim vladarima u donošenju zakona, kao i za otvaranje univerzitetu u Evropi na kojima se proučavalo pravo.

U staroj Srbiji funkcionisale su dve osnovne vrste vlasti: crkvena i građanska. Državna vlast je bila podeljena na za-

konodavnu, sudsku i upravnu. Najure|eni ja je bi la sudska vl ast, koja je bi la potpuno samostal na i nezavi sna. Na-el o nezavi snosti sudstva proklamovano je ~la-novi ma 171 i 172: „Vsake sudi je da sude po zakoni ku, pravo kako pi { e u zakoni ku, a da ne sude po strahu carstva mi “. Zakoni k je sadr` ao krivi ~na dela i sudski postupak (tu` ba, pozi v, zastupni { tvo, isle|ewe ka` wi vog dela, dokazni postupak i presuda). Presuda je predstavqala zavr{ etak sudskog postupka i uvek je bi la „pi smena“, jer su sudi je moral e da vode kwi ge i u wi h upi su ju sporove i presude. Jedan pri merak je dobijala strana koja je dobi la spor.

U vreme ratova funkcioni saoj je vojni sud.

Osvajawem srpskih zemaqa od strane Turske, uspostavqen je otomanski sistem vladavine i pravosu|a. Prava i obaveze bili su regulisani { erijatskim pravom. Sultani su donosili zakone koji su bili dopuna { erijatu. Tursko krivi ~no pravo ni je bi lo optere}eno klasnom pripadno- { }u i ne pravi se razli ka u ka` wawawu muslimana i nemuslima-

na. I pak, u su|ewu pokorenom stanovni { tvu bi lo je dosta samo-voqe o ~emu svedo~i i zreka: „Kadi ja te tu` i, kadi ja ti sudi “.

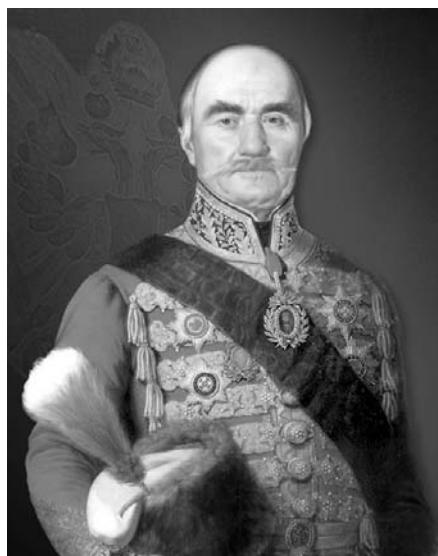
Pravi teqstvujju{ }i sovjet, osnovan 1805. godi ne, izme|u otal ih poslova vr{ io je i sudsku vl ast. Na drugoj skup{ tini, odr` anoj 15. jula 1805. u Borku, sazva-noj na inicijativu Kara|or|a, postavqeni su prvi sovjetnici. Od 25. aprila 1806. godi ne sudsku vl ast u Srbiji su vr{ ili vojni zapovednici, sve do 26. oktobra 1807. godi ne, kada je, naredbom Sovjeta, u svakoj nahiji osnovan sud. Sud je bi o sastavqen od trojice sudija, naj~e{ }e od dva kmeta i jednog sve{ tenika. U kne` i nama su knezovi, sa jednim od kmetova sudi li samo u mawim sporovima. Svaki nahijski sud (magistrat) bi o je nadle` an za sve sporove u prvom stepenu i u drugom stepenu za o` al bene slu-~ajeve po kne` i nama. Svako je mo-gao do}i na sud i pozvati na odgovornost svakoga, pa ~ak i vojvode, ako mu je u~i wena nepravda. @albe protiv odluka nahijskih sudova re{ avao je Sovjet.

Novom reorganizacijom vlasti januara 1811. godine, na skupštini starešina obrazovan je novi Pravi teqstvujui sovjet narodni, koji su ~inili { estorica pope~iteqa (vojnih, inostranih i unutra{vih dela, prosvete, finansija i veliki vilajetski sud). U unutra{vosti su osnovani magistrati, koje su birale vojvode u dogovoru sa knezovima svoje nahije, i ~inili su ih trojica sudija i jedan pi sar. Magistrati su istovremeno neprekidno vr{ili upravnu i policijsku slu`bu. Od sovjetnika Pravi teqstvujui eg sovjeta sastavqen je Narodni ili Veliki sud u Beogradu, koji je re{avao `albe na presude magistrata i na ~ijem se ~elunalazio pope~iteq (ministar) pravosu|a kao veliki, vilajetski sudija.

Mo`ese re{i da je Sovjet, od svog osni vawa pa do propasti dr`ave Prvog ustanka, obavqao sudsku, upravnu i zakonodavnu vlast, da je centralni organ, ali da nikad nije postao vrhovni organ vlasti i da stare{ine nisu uspele u nameri da ograni~e Kara|or|evu vrhovnu vlast.

Sa propa{ }u ustanka, propali su i srpski sudovi i opet su

uvedeni turski. U periodu od 1815. do 1830. u Beogradskom paluku postoje i turski i srpski organi vlasti. To je period dvovlaja, ali uz postepeno potiskivanje turskih organa. Po dogovoru kneza Milo{a sa Mara{li Ali-pa{om, Srbima su sudili u me|usobnim sporovima knezovi, a {to oni nisu mogli da presude, sudilo se u Narodnoj kancelariji u Beogradu. Narodnu kancelariju je ~inilo 12 knezova, po jedan knez iz svake nahije. U sporovima sa Turcima sudio je muslim, ali uz obavezno prisustvo srpskog kneza. Uloga Narodne kancelarije postepeno opada i nestaje sa osni vawem Beogradskog

Knez Milo{

suda 1817. i posebne kneževe kancelarije. Tri godine po zaključku mišljenja Turcima 1815. godine, knez Miloš je 1818. godine preuzeo u svoje ruke vrhovnu sudsku vlast, a niže, nahijsku sudsku vlast ostavio je magistrima. Pataluk se delio na nahije, knežine i sela. Nahije su imale karakter upravni jedinica, a nahijske knezove postavljao je i smenjivao Miloš. Oni su bili njegovi lišni i izvršni organi, wemu potčinjeni, koji su obavljali poslove iz oblasti uprave i sudstva.

Postepeni osamostalivanjem u upravni poslovanje, stvarani su uslovi za osnivanje sudova. Počev od 1820. obrazuju se posebni srpski nahijski sudovi – magistri.

Kragujevački sud je 1823. godine postao drugostepeni sud za sve sudove, sa nazivom Opštenarodni sud, a od 1825. godine (Veliki) sud radi i pod nazivom: Sud opštenarodni Serbski i Sud narodni Serbski. Knez je bio najviša, kasacijona vlast u svim sporovima, a ponekad je i sam sudio. O sudskoj organizaciji u tom periodu Vuk Karadžić kaže: „Pr-

vi sud (je) u selu kod glavnog kmetata... od seoskoga se i de nahijskom magistratu, od magistrata velikom sudu, od velikog suda Milošu, a kako on na|e za pravo, onako mora biti“. Ova organizacija sudstva dopunjavana je uredbama 1827, 1828, 1829. i 1833. godine.

Sretewski Ustav

Posebno je značajan Hatišerif iz 1830. godine i odredba pod brojem 6, gde piše da se turska vlast ne sme ući u unutrašnju upravu zemlje „ni u sudeska rešenija“.

Rad sudova i regulativna pravnog sistema u tesnoj su vezi sa najvišim državnim aktom, ustavom.

Posle Mi leti ne bune, Mi lo{ vi { e ni je mogao da se suprotstavqa zahtevima stare{ ina i naroda i bio je pri nu|en na dono{ ewe ustava, ~iji je tvorac Di mi tri je Davi dovi}. Ustav je izglasan na skup{ ti ni na Srete we 15/3. februara 1835. godi ne u Kragujevcu. Dr` avni Sovjet srpski bio je „najvi { a vlast u Serbiji do kwaza“ i ~i ni lo ga je { est pope~i teqa (mi ni stara) i neodre|eni broj dr` avni h savetnika. Jedno pope~i teqstvo pripadalo je pravosu|u. Po Ustavu postoje okru` ni sudovi kao prvostepeni i Veliki sud kao drugostepeni, dok u tre}em i posledwem stepenu sudi Dr` avni savet „koji }e odredi ti jedno odjel eni je kao sudi li { te“. Sudovi su u izri cawu presuda nezavisi i sude po zakonu. Odredbama jedanaeste glave Ustava proklamovana su neka prava gra|ana. Po tim odredbama gra|ani su jednaki pred zakonom, ni ko ne mo` e bi ti uhap{ en protivno zakonu, uhap{ eni se u roku od tri dana mora uzeti „na ispi t“, kazna se i zvr{ ava po presudi nadle` nog suda.

Ure|ewem Dr` avnog Saveta 1835. godi ne, sastavqenom od

Uredbenog i Sudbenog odeqewa, Sudbeno odeqewe vr{ i potvr|i vawe ili osporavawe presuda ni` ih sudova. Protiv presuda Sudbenog odeqewa ` al ba se i zjavqi vala Dr` avnom Savetu, koji je tada re{ avao na op{ toj sednici (oba odeqewa), a izvesne predmete je re{ avao i sam knez.

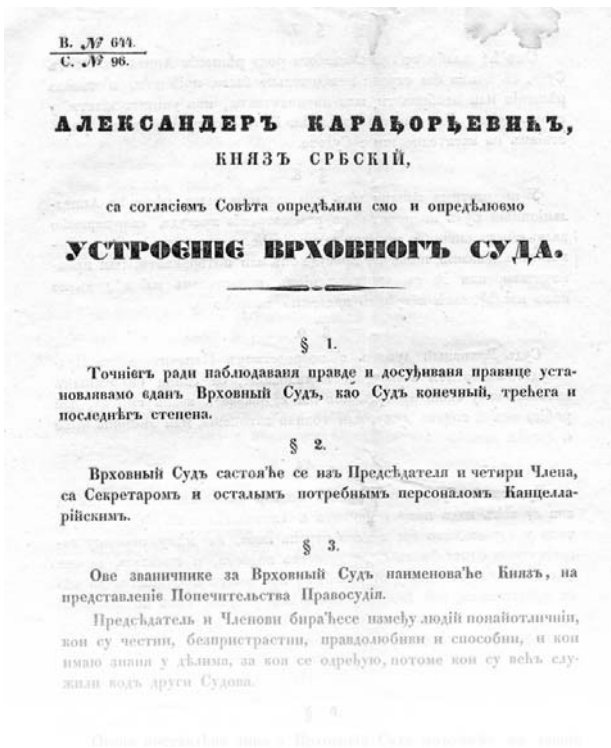
Zakonom o du` nosti vojeni h komandanata, i spravni ~estva i srezki starje{ ina, od 11. novembra 1836. godi ne, uspostavqena je, pored civilne, i vojna vlast u lokalnoj upravi. I spravni ~estva su predstavqala civilnu vlast, a nadle` nost je bila policijska, admistrativna (upravna) i sudska. Sudsku vlast su po~ele da vr{ e i sreske stare{ i ne sa dva zabrana kmeta, a kao drugostepeni organ bilo je i spravni ~estvo na nivou okruga. I spravni ~estva se od 1837. godi ne ponovo nazivaju magistratura.

Preure|ewe sudske organizacije izvr{ eno je na osnovu Ustava iz 1838, tzv. Turskog ustava (22. decembar 1838), kada su u selima osnovani pri mi ri teqni sudovi, u svakom od 18 okruga po jedan sud prvog stepena, a u prestonici Apelacioni sud. Za{ ti }ena

su prava sudija odredbom da nijedan sudija ne može biti zbačen bez sudom dokazane krivice.

Pod pritiskom „ustavobrani teqa“ (Miloševa opozicija), Miloš je u junu 1839. abdicirao i na kneževski presto je došao njegov maloletni sin Mihailo. Po izbijanju Vučičeve bune, knez Mihailo je napustio Srbiju u septembru 1842. godine, a ustavobraniteqi su doveli na presto Aleksandra Karađorđevića. Ustavobraniteqi su se borili u prvom redu za održavanje i prokrivnu vlast pri padala je o i garhijskom savetu, sastavljenom od 17 članova, koji su bili predstavnici birokratsko-policijsko upravljave. Smatrali su da je narod „apsolutno nesposoban da rešava o javnim, državnim poslovima“,

a policija je imala i rokaovlažewa da narod kaživa i telesnim kaznama. Vrhovna

vlast pri padala je o i garhijskom savetu, sastavljenom od 17 članova, koji su bili predstavnici birokratsko-policijsko upravljave. Smatrali su da je narod „apsolutno nesposoban da rešava o javnim, državnim poslovima“,

Iz Ustava iz 1838, na osnovu člana 30, proizšla je 1840. godine Uredba o ustrojstvu okružnih sudova (Ustrojenije sudova okružni) i Apelacionog suda, i

propisan je postupak za izvišavanje i sušewe. Novom Uredbom iz 1846. godine ustanovljen je i Vrhovni sud, kao sud najvišeg i poslednjeg stepena.

Kada je 1851. godine u Kneževoj kancelariji osnovano Sudbeno odeljenje, knez je postao kasaciona vlast, ali samo do 1855. godine, kada je osnovan Kasacioni sud i propisano njegov uređenje.

Jedan od najznačajnijih zakona donetih u ovom periodu je Srpski građanski zakonik od 25. februara 1844. godine. On je predstavljao skraćeni prevod, sa malim izmenama i dopunama, austrijskog Opatnog građanskog zakonika, koji se zasnivao na rimskom pravu. U njemu su ugrađeni izvesni elementi srpskog običajnog prava, posebno u delu koji reguliše nasledno pravo i odnose u porodici i zadrugi. Bitna odredba je i neprikosnost pri vatne svojine. Takođe, zakon je potvrdio ukiđanje feudalnih odnosa, što je doprinelo bržem razvoju zemlje.

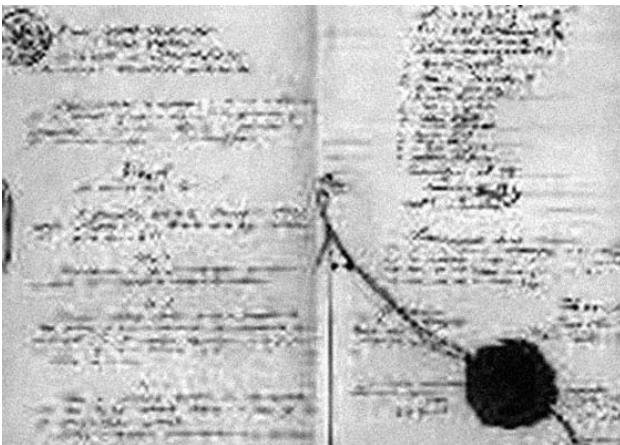
Stalni sukobi između kneza i Saveta doveli su do sazivanja Svetoandrejske skupštine, 12.

decembra 1858. godine, na kojoj je odlučeno da se Aleksandar Karađorđević zbaciti sa prestola i na presto ponovo vratiti Miloš Obrenović. Posle nepune dve godine on je umro i na presto 1860. dolazi Mihailo Obrenović. Po savetu velikih sila, on ne donosi novi ustav, već putem donošenja i tavanja zakona ustavnog karaktera meštave u državi i vrši koncentraciju vlasti u svoje ruke.

Iz ovog perioda treba istaći novi Zakon o ustrojstvu sudova, koji je donet 20. februara 1865. I po ovom zakonu postoje okružni sudovi (sudovi prvog stepena), Apelacioni sud (sud drugog stepena) i Kasacioni sud.

Na efikasniji rad sudova uticalo je donošenje Zakona o pravozastupnicima (28. februar 1862). Po njemu, pravo zastupanja pred sudovima mogla su dobiti od Ministarstva pravde ona lica koja su izvršila prava i položila pravosudni ispit, da bi već u njegovoj izmeni iz 1865. bilo predviđeno „da pravozastupnik ne mora imati izvršeni pravni fakultet, već je dovoljno da položi pravozastupnički ispit“.

Posebno se izdvajaju: Kriminalni (kazni telni) zakoni k za Kwa`evstvo Srbiju (29. mart 1860), Zakoni k trgova~ki (26. januar 1860. godine, a zanimljivo je da je knez Milo{ prvo osnovao Trgova~ki sud Ustrojenijem trgova~kog suda od 12. decembra 1859. godine, pa je tek onda donet zakoni k), Zakon o postupku sudskom u gra|anski m parnicama (20.

Namesni~ki ustav iz 1869. godine

februar 1865. godine), Zakon o postupku sudskom u krivi~nim delima (10. april 1865).

Po ubistvu kneza Mihaila 29. maja 1868. godine, za kneza je progla{en maloletni Milan Obrenovi}, unuk Jevrema Obrenovi}a. I zabranjeno je tro~lano namesni{tvo. Prvi zadatak je bila

promena ustava, da bi razviktak kapitalisti~kih dru{tveno-ekonomskih odnosa u Srbiji u drugoj polovini 19. veka bio regulativno ispra}en. Ustav je donet 29. juna 1868. na zasjedawu Velike narodne skup{tine u Kragujevcu. Po ovom ustavu, Dr`avni savet nije vi{e zakonodavni organ. Sudovi su „pri izricawu pravde nezavisni“, ali sudi je ni su nepo-

kretno (odnosno nepremestive). Ovim, tzv. „Namesni~ki m ustavom“, proklamovana su izvesna prava gra|ana: pravo na slu`bu, li~na sloboda, pravo sopstvenosti, nepovredivost stana, sloboda govora, sloboda {tampe i dr. Sloboda zbora i udru`iva-

wanije predvi|ena, a u slu~ajevima opasnosti za javnu sigurnost, u zavisnosti od procene vlade, neke proklamovane li~ne slobode mogle su privremeno biti obustavljene.

^itavniz zakona koji su razra|ivali i dopu{avali ustav donet je u narednim godinama. Po

svom sadr`aju i zdvaja se Zakon o ministarskoj odgovornosti (21. oktobar 1870. godine). Naime, Ustavom je bila predviđena samo krivična, ali ne i politička odgovornost ministara. Pomenu tim zakonom ustanovljen je poseban državni sud za slučajevima ministarima, čiji su članovi birani kockom iz redova kasaca onog i apelacionog suda i članova Narodne skupštine. Ovaj sud je mogao ministarima kao vid kazne dati zrekne kaznu lišćenja i kaznu nesposobnosti za državnu službu.

Izmenama i dopunama Zakona o postupku sudskom u krivičnim delima iz 1865. godine, donetim 1876. godine, pružene su izvesne garancije građanima u pogledu lične bezbednosti i zaštita od policijske samovođe.

Zakonom o sudijama od 9. februara 1881. godine uspostavljena je stalnost i nepokretnost sudija, tako da sudija prepenzionisawa nije mogao izgubiti svoje sudsko zvanje bez presude redovnih sudova, a isto tako nije mogao biti premešten protiv njegove vođe. Ovo nije važno za članove opštinskih sudova, jer je

izmenama i dopunama Zakona o opštinama (donetom 1866. godine), izvršeni m 1884. godine, ujednažena jedna od najkonzervativnijih promena: članovi opštinskog suda od strane državnih vlasti mogu biti ne samo novonastali, već ih je mogla „ukloniti od dužnosti, pa čak i zbaciti sa zvanja“. Takođe, imali su pravo zaključiti „suda zadržati od izvršenja“.

Za Ustav iz 1888. godine kaže se da je donet „radi spasa dinastije Obrenovič“. Kralj Milan je naredio da u izradi novog ustava učestvuju sve stranke, kako bi obezbedio politiku saglasnost. Ustavom je proklamirana ne samo zakonodavna, već i finansijska vlast Skupštine, proklamovan je niz ustavnih prava građana (sloboda zboranja i udruživanja, sloboda štampe), predviđene su krivična i politička odgovornost ministara, proglašena je sudska nezavisnost i nepokretnost sudija, zabranjeno je obrazovane vanrednih ili prekih sudova i komisijska za slučajevima, utvrđeni su osnovi okruženja i opštinske samouprave. Ustav iz 1888. predstavljao je jedan liberalni buržo-

asko-demokratski akt. Uspostavljena je suprematija zakonodavne vlasti nad upravom.

Svoji m drugi m dr`avnim udarom, i izvr{eni m 9. maja 1894. godine, kraq Aleksandar Obrenovi } obustavi o je Ustav od 1888. i vratio na snagu Ustav iz 1869. godine, pravdaju}i svoj postupak time da su za vreme wegovog maloletstva doneti mnogi zakoni nasuprot odredbama ovog ustava. Vra}eni su na snagu svi zakoni doneti po starom ustavu. Padom vlade Vladana }or|evi }a, kraq 11. oktobra 1897. godine uspostavqa li~ni re`im. Ministri su bili prosti izvr{io ci odluka kraqa Aleksandra i biv{eg kraqa Milana, u ~ijim je rukama bila vojna uprava. Posle smrti kraqa Milana, 1901. godine, Rusi zahtevaju od Aleksandra da napusti „li~ni re`im“ i donese novi ustav. Donosi tzv. „oktroisani“ Ustav, 6. aprila 1901. godine (donet je u dogovoru sa strana~kim prvaci ma, odani h kraqu, bez u~e} }a Skup{tine, odnosno narodnog predstavn {tva). I po ovom ustavu garantovana je nezavisnost sudova i nepokretnost sudi ja.

Op{te nezadovoljstvo u dr`avi primoralo je kraqa Aleksandra da, radi za{tite svog re`ima, u martu 1903. godine, raspusti Senat i Skup{tinu i izvr{iti izbor predsednika i sudija svih sudova (osim Kasaci onog suda). Usledio je dr`avni udar 29. maja 1903. godine, u kojem je ubijen kraq Aleksandar Obrenovi }. Za kraqa je 2. juna 1903. godine postavljen Petar Kara|or|evi }. Odmah potom, 5. juna, donet je novi ustav, koji je, sa izmenama i dopunama, zapravo Ustav iz 1888. Najbitnije izmene odnose se na ograni~ewe kraqevske vlasti. Wi me su ostvarene te`we bur`ozije i uveden je parlamentarizam u Srbiji po zapadnoevropskom obrascu.

Sudstvo je kona~no ure|eno izmenama i dopunama Zakona o ustrojstvu sudova od 20. februara 1865. godine i zakoni ma iz 1890. i 1903. godine, kada su u Srbiji ustanovqeni slede}i sudovi: op{tinski (nadle`ni za gra|anske sporove male vrednosti), okru`ni (za svaki okrug po jedan), Sud varo{ i Beograda, Trgovalki sud u Beogradu i Apelaci oni i Kasaci oni sud u Beogradu.

Posle balkanskih ratova i Prvog svetskog rata, donet je Vidovdanski ustav 28. juna 1921. godine, koji su postavljene temelji moderne organizacije pravosu|a. ^lanom 109 Ustava progla{ena je nezavisnost sudstva: „Sudovi su nezavisni. U izricawu pravde oni ne stoje ni pod kakvom v|a{ }u, no sude po zakonima“. Tako|e, zabranjeno je uspostavljanje vanrednih sudova i zajem~ena je stalnost i nepokretnost sudija. Predvi|eno je da za celu Krajevnu postoji samo jedan Kasacioni sud, sa sedištem u Zagrebu, a postoji vi{e apelacionih i prvostepeni sudova. Za izbor sudija predvi|eno je „usmerewe“ za Kasacioni i apelacione sudove i predsednike prvostepeni sudova.

Potreba za jedinstvenim regulisawem sudske vlasti i wenom organizacijom na teritoriji cele Krajevine, uslovlila je da se donese zakon 24. novembra 1928. godine, po kome sudska vlast vr{e redovni sudovi: okru`ni, trgova~ki, apelacioni i kasacioni sud. Sudovi su bili organizovani po teritorijalnom principu,

uz pravo `albe vi{im sudovima osu|enih predni`im sudovima. Od 1890. godine svi okru`ni sudovi mewaju naziv u prvostepene sudove, sve do 1928. godine, kada je vra}en stari naziv i kada su u organizaciji sudstva predvi|eni i sreski sudovi, koji su i ranije osnivani (1911.) ali nisu za`ive|i sve do 1931. godine. Zakonom o ure|ewu redovnih sudova iz 1929. godine, donetim odmah posle [estojanuarske diktature, redovni sudovi i daqe rade po prethodnom zakonu, ali data je mogu}nost za uspostavljanje posebnih sudova, koji su po broju i va`nosti svog poslovanja prevazilazili redovne sudove (Dr`avni sud za za{titu dr`ave, vojni sudovi, crkveni, izabrani, agrarni, invalidski, sudovi radni~kog osigurawa, op{tinski ili mesni i dr.). Funkcije pravosu|a u posledwem stepenu vr{io je Kasacioni sud, a u pogledu sudske uprave sudovi su bili podre|eni ministru pravde. Dosledno je propisan princip zbornog su|ewa. Samo je u sreskom sudu sudio sudija pojedinao, a u okru`nom i trgova~kom sudu je ve}e od tri sudije.

Okroisani ustav iz 1931. zadr`ao je osnovne principe iz Ustava od 1921. godine, izuzev { to se utvr|uje da sudija mo`e biti u slu`bi do navr{eni h 70 godina `i vota. Sedi { te Kasaci-onog suda vra}eno je u Beograd.

Nezavisno od sudstva postojala su dr`avna tu`ila{tva, kao reprezentanti i izvr{ne vlasti, koji su postupali u krivi~no-pravnim postupcima i starali se o ostvarenju prava dr`ave na ka`wawawe u~inioca krivi~nog dela, koje tu`ila{tva gone po slu`benoj du`nosti.

Od 1929. godine uvedene su „banovine“ koje postoje do kapi t ulacije Jugoslavije, 18. aprila 1941. godine. Umesto 33 oblasti, u Krajevini je formirano 9 banovina. Vaeovski okrug u{ao je u sastav Dri nske banovine, koja je obuhvatala delove BiH i zapadne delove Srbije.

Srbija je za vreme okupacije (1941-1944) podeqena na 14 okruga, a Vaeovski okrug je imao iste srezove. Neki sudovi nastavqaju sa radom po stari m zakoni ma, uz dono{ewe raznih uredbi i drugi h pravni h akata (uspostavqawe predsednika Saveta komesara i

komesara u ministarstvi ma, pa samim tim komesara pravde – juli 1941. godine, Uredba Saveta o uk-lawawu „nacionalno nepouzdati h slu`benika“ iz javne slu`be – avgust 1941. godine, po kojoj je svaki sudija bio na udaru, nova sistematizacija kadrova u sudu sa predsednikom i dvanaest sudija – 1942. godine, za prijavi vawe predmeta ratne {tete odre|eni su sreski sudovi – 1942. godine, osni vawe Prekog suda, Suda srpske dr`avne stra`e – 1942. godine, preki dawe postupka u gra|anski m parnici ma – 1942. godine. Postojawe i rad sudova okupacione vlasti smawilo je nadle`nost svih redovni h i specijalni h sudova, a op{ta karakteristika je neredovno stawe u radu sudova.

Do u~vr{ }ewa narodne vlasti, pravdu je delio sam narod na zborovima, odr`avanim na javnom mestu. To je period privremeni h sudova bez odrene nadle`nosti, kada i stovremeno funkcioni {u i vojni sudovi. Krajem 1944. godine Glavni narodnoslobodila~ki odbor Srbije izdao je uputstvo o osni vawu narodni h sudova, a po~etkom 1945. usledila

su još dva uputstva o uređenju narodnih sudova.

Pri komandama vojnih jedinica i područja formirani su vojni sudovi.

Sudsku vlast na području federalne Srbije vrše narodni sudovi: opštinski (gradski), sreski, okružni i Vrhovni sud federalne Srbije. Presude i konačne odluke izričane su „U ime naroda“.

Predsedništvo Privremene narodne skupštine DFJ donelo je Zakon o uređenju narodnih sudova 26. avgusta 1945. Prema ovom zakonu, redovni sudovi su: sreski, okružni, vrhovni, sudovi federalnih jedinica, Vrhovni sud Vojvodine i Vrhovni sud DFJ. Pored redovnih sudova, mogli su se osnivati i specijalni sudovi. Opštinski i oblasni sudovi su ukinuti. Određeno je da sreski sudovi sude krivična dela i građanske stvari u prvom stepenu, a okružni po žalbama podnetim protiv odluka sreskih sudova.

Za organizaciju sudstva značajan je i Ustav FNRJ od 31. januara 1946. godine.

Na području Okružnog narodnog odbora Vačevo delovali su sledeći sudovi: Okružni sud u

Vačevu i sreski sudovi u Vačevu, Vačevskoj Kamenci, Mišnici, Ubu i Obrenovcu. Od specijalnih sudova postojao je Okružni agrarni sud Vačevo.

Početkom 1945. ustanovljena su javna tužilaštva.

Republičkim zakonom od 17. januara 1947. godine, kao organi pravosuđa NR Srbije određeni su okružni i sreski sudovi, a kao najviši organi: Vrhovni sud Srbije i Vrhovni sud Vojvodine.

Za sporove značajne za privredu, donet je 5. jula 1954. godine Zakon o privrednim sudovima, kao redovnim sudovima: okružnim za područje više srezova i gradova, višim privrednim sudovima i Vrhovnom privrednom sudu. Pri reorganizaciji privrednih sudova 1974. godine, osnovan je Privredni sud u Vačevu za teritoriju Podrijsko-kolubarskog regiona.

Pravilnikom o unutrašnjem poslovanju u sreskim, okružnim i privrednim sudovima od 26. decembra 1959. godine, na teritoriji Srbije, u sudovima sa većim brojem sudskih veštaka ili sudija pojedinačno, obrazovana su sudska odeljenja.

Ustavom iz 1963. godine uspostavljena se institucionalni nadzor i vr{ i dogradnja pravosudnog sistema osnivanjem Ode{ewa Vrhovnog suda Srbije u Pri{tini i Novom Sadu, ali time je po{elo razbijanje jedinstvenog pravosudnog sistema u Srbiji. Taj proces je „zaokru`en“ 1969. godine, kada su autonomne pokrajine osnovale svoje vrhovne sudove.

Zakonom od 11. juna 1966. godine promenjen je naziv sreskih sudova u op{tinske sudove. Teritorijalne nadle`nosti su iste. Svi redovni sudovi su bili u nadle`nosti Republi{kog sekretarijata za pravosu|e i op{tu upravu.

Ustav iz 1974. kao novinu uvodi ustavno konstituisawe samoupravnih sudova i dru{tvenog pravobranio{a samouprav{awa, odnosno nove mehanizme za{tite ustavnosti i zakonitosti. Pravna posledica je bila da svaki pojedina~ni akt ili mera pojedinca, dr`avnih i drugih organa mora biti zasnovana na zakonu. Samoupravni sudovi se ustanovjavaju kao sudovi udru`enog rada, arbitra`e, mirovna ve}a i izborni sudovi. I daqe postoje sudovi redovne nadle`-

nosti (op{tinski, okru`ni, vrhovni sud republike ili pokrajine) i specijalizovani (privredni i vojni). Proklamovana je nezavisnost suda – funkcionalna, institucionalna i pravna, ali ne i dru{tveno-politi~ka. I upravo ovo posledwe povla~i za sobom odredbu u republi~kom Zakonu o redovnim sudovima iz 1974. godine da kandidat za sudiju mora biti moralno-politi~ki pogodan.

Posle raspada Jugoslavije i dru{tveno-politi~kih promena koje su usledile, Republika Srbija donela je Ustav 1991. godine. Iste godine, 30. jula, Narodna skup{tina Republike Srbije je donela Zakon o sudovima, kojim se obrazuju sudovi op{te nadle`nosti i privredni sudovi. Ovim zakonom izmenjeni su uslovi i na~in izbora sudija, gde u~lanu 3 pi{e: „Predsednike sudova, sudije i sudije porotnike bira i razre{ava Narodna skup{tina“. Prvi put posle Drugog svetskog rata propisuje se da je sudska funkcija stalna. Izbri-san je uslov „moralno-politi~ka podobnost“.

ДВА ВЕКА
СУДСТВА
У ВАЉЕВУ

Osnivawe Vaqeuskog suda

Vaqevo i Vaqevska nahi ja su oslobo|eni od Turaka 6. marta 1804. godi ne.

Odmah po oslobo|ewu vaqevske nahi je, Prota Mateja Nenadovi } sastavi o je kratak zakon na osnovu Krm~i je i Justi nijanovog zakoni ka. Ovaj zakon je slu` i o za odr` avawe poretka na oslobo|enoj teri toriji . Na zahtev Kara|or|a, sazvana je Ostru` ni ~ka skup{ ti na, na kojoj su se sastale ustani ~ke stare{ i ne, gde je dogovoreno o daqem toku ustanka i da se u oslobo|enoj Srbiji „ustroje“ sudovi. Posle povratka sa Ostru` ni ~ke skup{ ti ne, a pre svog odlaska za Beograd, vaqeviski vojvoda Jakov Nenadovi } i Prota Matija Nenadovi } sazvali su skup{ ti nu Vaqevske nahi je na Reqi nom poqu u Kr{ noj Glavi, 5. maja 1804. godi ne. To je bila prva narodna skup{ ti na u oslobo|enoj Srbiji i ujedno prva zakonodavna skup{ ti na. Na toj skup{ ti ni dogovorili su se o slede}em: 1. kol i ko vojni ka }e povesti na Beograd; 2. o ~uvawu reda i odr` avawu zakoni tosti u nahi ji (u tu svrhu i ma se upotrebqavati

Proti n zakon); 3. na toj skup{ ti ni Prota je pro~i tao zakon i skup{ ti na je ga jednoglasno usvoji la; 4. tada je osnovan sud i izabrane su prve sudije Vaqeuskog suda (magi strata).

Zadatak suda je bi o da se, kao sudski i upravno-izvr{ ni organ vl asti, stara o odr` avawu reda u nahi ji. Donete su i neke odredbe o ka` wawawu najte` i h kri vaca, poznati je kao Zakon Prote Mateje Nenadovi } a. To je ustvari zbo rnik crkveni h zakona preuzeti h od Save Nemawi } a i uvre` enog obi ~ajnog prava i prihva}eni h turski h zakona. Obi ~aj je bi o toli ko jak, da je svojom moral nom snagom sprovodi o sudske odluke u ` i vot. Taj prvi srpski zakon i mao je 14 i li 15 paragrafa, samo oni ni su svi sa~uvani. Prota je u svoji m memoari ma naveo samo neke od wi h. Najte` a kri vi ~na dela po Proti nom zakonu su: 1. ubi stvo, 2. otmi ca, 3. kra|a (naj~e{ }e kri vi ~no delo tada{ we Srbije), 4. bekstvo iz ustani ~ke vojske, 5. bekstvo sa stra` e, 6. la` no pol agawe zakl etve pred sudom, 7. kri vi ca za delo „la}awa“ za oru` je pri tu~i i sva|i. Za prvi prek r{ aj Prota propi suje kaznu: „1.

Ko bi ubio ~oveka, da se ubije i na kolo metne“. Za ostale pres-tupe predvi|ene su telesne kazne ({ i bawe), nov~ane kazne ili glo-be, a ko pobegne sa stra`e da se streqa. Prvi srpski zakon sad-r`avao je odredbe iz kri vi ~nog i vojno-kri vi ~nog zakoni ka, { to je opravdano, i maju}i u vi du i us-love u koji ma je nastao.

Na skup{tini su za sudije i zabrani kmetovi Jovan Rabas, iz sela Rabas i Petar ^i tak iz Gorweg Mu{ i }a, dok je za „perovo|u“ (pi sara) odre|en brankova~ki sve{tenik Mata]ur|evi}, rod-om iz Bli zowa i jedini pi smeni ~lan ovog suda. Za potrebe suda je na Kli ~evcu, gde se danas nalazi Kula Nenadovi }a, podi gnuta jed-na kol i ba (tzv. pl etara), a uz wu i apsana (zatvor). Ubrzo je sud pre-me{ten u Vaqevo, gde mu je bi lo stal no sedi {te. Ovaj sud je samo kratko vreme bi o uki nut, i to od kraja septembra 1813. godi ne, ka-da je turska vojska ponovo okupi-ral a Srbiju, do apri la 1815, kada je Vaqevo oslobo|eno od Turaka.

Ne zna se pouzdano kada je nastao Kara|or|ev zakon (najve-rovatni je 1808. godi ne), i da li je pri mewivan, ali zasl u`uje da se

dâ par napomena, jer predstavqa sasvi m novi zakon u novoj srpskoj dr`avi. On ne samo da je preki nu-uo ni t sa srpski m sredwovekovn-im pravom, koja se protezala od Du{anovog zakoni ka, pa i rani je, ve} je preki nuo i svaku vezu sa do-tada{wi m crkveni m propi si ma i zborni ci ma. Sastoji se od tri grupe odredbi : a) odredbe o kri-vi ~ni m del i ma proti v dr`avnog ure|ewa (propi si o uvredi dr`a-ve i vlade i propi si o hajdu~iji), b) vojno-kri vi ~ne i vojno-di sci-pl i nske odredbe (i zdaja i {pi ju-na`a u kori st Turaka, bacawe or-u`ja, rasi pawe muni cij e) i v) ostale kri vi ~no-pravne i gra|-ansko-pravne odredbe (ubistva, ~edomorstva, otmi ce i kra|e). Prema Kara|or|evom zakonu, kaz-ne su odre|ivane prema te`i ni kri vi ~ni h del a i bi le su slede}e: smrt ve{awem, kasni je streqa-wem (po i zvr{ewu, zavi sno od de-la, ubijeni je mogao bi ti podi-gnut na to~ak kao zastra{uju}i pri mer, a za svi repa del a kazna je mogla da se izvr{ i seki rom); ba-ti ne od sto udaraca, ponekad i dvesta, ali sa vremenski m razma-kom, i to kamxi jom za `ene, a {t-apom za mu{karce (ova kazna je

izvr{avana pred sudskom zgradom ili na pijaci); mrtva { i ba je izvr{avana tako { to je osu|enitri-ao dvadeset ~etiri puta izme|u redova od 500 qudi ili dvanaest puta kroz red od 300 qudi; ve~ita robija ili zato~ewe, { to je bilo ravno smrti, jer je izme|u osu|enog i dru{tva prekidana svaka veza; zatvor javni i doma}i; proterivawe u drugo selo, nahiju ili iz zemqe; gubi tak gra|anski h prava, ~ina i odli~ja; nadzor, koji je primewivan na hajduke i konfiskacija imawa za politiki~ke krivce i nadoknada { tete.

Vaqevski sud dao je veliki doprinos uvo|ewu zakoni tosti i uspostavqawu reda u mladoj dr`avi. Usl ed vanrednih, ustani ~kih prilika prestao je sa radom 25. aprila 1806. godine, kada je sudska vlast vra}ena vojnim zapovednicima. Ponovo je verovatno osnovan 1807. godine, a odlukom Sovjeta „ure|en“ je 1. januara 1809. godine i od tada radi neprekidno. (Na`alost, arhivska gra|a za ovaj period je uni {tena prilikom propasti Kara|or|eve Srbije 1813. godine i sa~uvana su jedino dva dokumenta iz 1807. i 1808. godine, a najstariji dokume-

nt iz tog perioda je „Svidestvo o deobi zaostav{tine Jovice Leliani na iz 1807.“ – prim. autora).

Vaqevski sud, kao jedan od najstarijih i najuglednijih u Srbiji, bio je nadle`an nad velikom teritorijom, pre svega zahvajuju}i svom geografskom polo`aju, duhovnoj snazi stanovni{tva i ustani ~kim prvacima. Teritorijalna nadle`nost se prostirala na srezove: Kolubarski, Tamnavski, Podgorski, Posavski i Vaqevski.

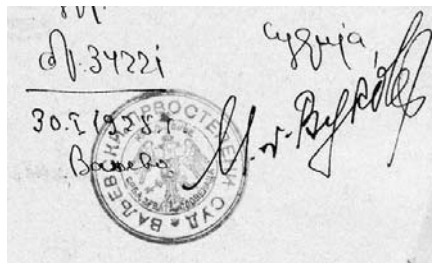
Vaqevski sud - organizacija i delatnost

Prema Ustavu Srbije iz 1838. organizacija sudstva je bila slede}a: primiritelni sudovi u svakom selu, a ~inili su ih predsednik i dva ~lana i okru`ni (prvostepeni) sudovi u svakom od 17 okruga u Srbiji.

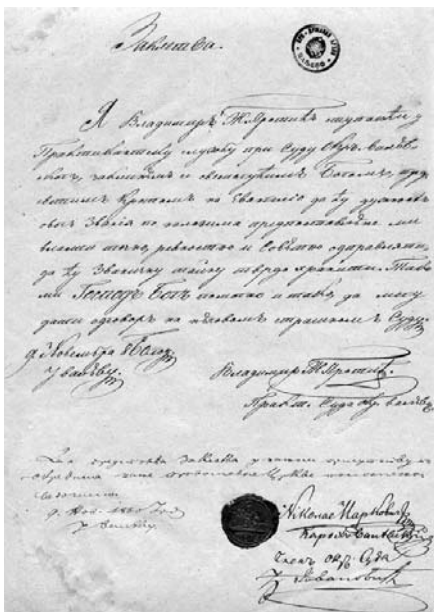
Svoju delatnost je obavqao pod razli~itim nazivima: Vaqevski nahijski sud, Sud varo{ i vaqevske, Magistrat (do 1835. godine), I spravni ~estvo (od 1835.

do 1837. godine), ponovo Magistrat (od 1837. do 1840. godine), Sud okruga vaqeuskog (od januara 1840. do 1890. godine). Od 1890. do 1928. nazivao se Vaqeovski prvostepeni sud, a potom Okrugni sud. Kao i svi sudovi toga vremena, pored sudske, vr{i o je i upravno-i zvr{ nu vlast. Dono{ ewem Sretewskog, pa „Turskog ustava“ i kasnije niza

U vremenu koje se tek pravno uobli~avalo, veliku ulogu i pomoo} vaqeuskom sudu pru{ ali su primiri teqni sudovi. Oni su os-

Potpis sudije i pe-at Vaqeuskog prvostepenog suda na sudskoj odluci, 1925. godi na

Zakletva prakt i kant a pri st upawu u slu` bu Suda okruga vaqeuskog, 1860. godi na

zakona i uredbi, sud se sve vi{ e osloba|ao poslova koji nisu bili u domenu sudske vlasti.

ni vani pri svakoj op{tini i re{ avali su male i neznatne krivice i sporove, koji h je, uostalom, i bilo najvi{ e (do 100 gro{ a vrednosti, do 15 udaraca { tapom i do 3 dana zatvora). Personal primiri teqni h sudova, u zavisnosti od va`nosti op{tina, bio je sastavljen od predsednika, nekoliko -lanova, pi sara i pandura.

Sreski knezovi su re{ avali ne{ to ve}e po te`ini prestupe. Vaqeovski sud i mao je rang prvostepenog suda, koji je odobravao ili poni{tavao odluke primiri teqni h i kasnije sudova op{tina i sreskih sudova i re{ avao predmete za koje ovi sudovi nisu bili nadle`ni, uglavnom gra|-

anske parnice i krivi~na dela. Rad suda bio je organizovan preko sudskih ve}a, sudija, i strana`nih sudova i administrativnog osoblja.

U vreme porasta hajdu~ije u periodu 1863-1866, 1885. i 1894-1895. postupao je po ovla}ewima Zakona o prekim sudovima.

Va~evski magistrat, kao varo{ki i nahijski sud, osnovan je 1. januara 1809. godine. Sovjet je imenovao ~etiri ~lana suda: Ranka Petrovi}a, Milovana Tadi}a, Raku Mi{kovi}a i za sekretara Savu]uri~i}a. Tako|e, odbacio je na~elo izbornosti sudija i propisao je pravila rada suda: nalo`io je na~elo jednoglasnosti sudija u odlu~ivawu; protokolisawe dokumenata, tako {to }e biti potpisano od najstarijeg ~lana suda (stare{ine) i sekretara; da se su|ewe obavqa u sudskoj zgradi, a ne kao pre, na poqu; da se pismene zapovesti suda upu}ene narodu u zakazani ~as objavquju preko dobo{ara, ~ime je uvedeno na~elo javnosti rada.

Po svom delokrugu rada Va~evski sud u prvom polovini 19. veka bio je jedinstvena institucija. Wegovo poqe rada bilo je ne

samo u pravosu|u, ve} i u ostalim oblastima: privredi, finansijama, narodnom zdravqu i unutra{woj upravi. Zna~i, svi sudski poslovi, ali i svi drugi, koji su bili nu`ni za odr`avawe reda i poretka. Iz propisa va~evskog magistrata 1809. godine saznajemo da je bilo zabravneno ulazak u sud pod oru`jem.

U nameri da srpske sudove suprostavi turskim, knez Milo{ ustanovqava – osniva sudove u Kragujevcu (1820), Po`arevcu (1821), [apcu i Va~evu (1823). U naredbi o postavqewu Jovice Milutinovi}a za sudiju, upu}enoj Jevremu Obrenovi}u, pi{e: „U sudu Va~evskom da bude knez Jovica Milutinovi} i jo{ jedan knez iz posavske kne`ine. Knezu Jovici da zaka`e da se okane svoji razni zakidawaqudi... Sud Va~evski da se poslu`i sada{wim knez-Jovi~inim pisarom...“ Va~evski sud je po~eo rad sa dva ~lana (knezovi – sudije), jednim pisarom i dva pandura. Sudsko iskustvo Jovice Milutinovi}a, za to vreme vrlo pismenog ~oveka, dobro je do{lo.

Do dono{ewa Srpskog gradjanskog zakoni ka, 25. marta 1844.

godine, rad suda u Srbiji se znao se na običajnom pravu, sa sledećim dokazima u krivičnim parnicama: zakletva, koju je okrivljeni polagao u crkvi ili sudu (prejuto je 1842, a 1844. naredbom ukinuta), svedoci, zakletva kmetova i priznave.

Treba napomenuti da nije bilo stručno obrazovanih sudija. U godini donošenja Srpskog građanskog zakonika, struktura predsedničkih sudova bila je: „trojica su nepismeni, desetero pismeni toliko da se mogu potpisati, trojica su učila još nešto osim osnovne škole, samo je jedan pravnik“. U drugoj polovini 19. veka obrazovanost sudija je popravljena.

Sud je ostvarivao prihod od taksi (izdavane pasose i objava, odnosno dozvola za unutrašnju saobraćaj, od svakog sudskog spora naplaćivan je tzv. „prihod sekretarski“ i dr.) i novčanih kazni.

Arhivski dokument i

Brojni sačuvani dokumenti Okružnog suda u Vačevu svedoče o tome kako se sudilo, odnosno

kako je sud rešavao i presuđivao mnoge krivične i građanske predmete.

Sve do 6. aprila 1941. godine Prvostepeni sud u Vačevu, kao Okružni sud, bio je preopterećen naročito građanskim predmetima, sve do aprila 1931. godine, dok nije osnovan Sreski sud u Vačevu.

Vačevski okružni sud je u prvoj polovini 19. veka obavljao sledeće poslove: isleđivane krivičnih dela i građanskih parnica i donošenja presuda po istim; sprovođenje naredbi viših organa; vršenje nadzora nad upravnom vlasti i obavljanje administrativnih poslova (izdavane pasose a li i odobrenja za putovanja). Takođe, briževao se o dosecima i narodnom zdravcu, vršio kontrolu i nadzor nad trgovinom, zanatstvom i građevinarstvom, organizovao tajnu službu prema Bosni i Austriji u pograničnom delu Okruća, obavljao poslove vojne struke, policijske (sprovođenje odbegle devojke) i drugo.

Iz analize sudskih predmeta vidi se kakvih je krivičnih dela i kakvih građanskih parnica bi-

lo. Od krivi~nih dela najviše je bilo: lakših i teških telesnih povreda, krađa, pčak-ki, ubistava, pa čak, više služeja ~edomorstva. Od građanskih parnica najviše je bilo sporova između sela oko seoskih međa, zatim sporova pojedinaца zbog krivina, vodeničnih sporova, bračnih sporova i drugih.

Predmet i o krivičnim delima

Za krivično delo ubistva sud je sprovodio i stragu, i spiti-vao svedoke i potom donosi o presudu (smrtna kazna). Za ostale „vrste“ ubistava, kao npr. ubistvo vanbračnog deteta (~edomorstvo), kazna je robija; za ubistva iz nehata i pokušaje ubistva predviđena je samo telesna kazna. Za krivična dela smatrana su dela krađa, pčevine, lažno svedoewe, rodoskrnavewe.

Hajdučija je tretirana kao krivično delo, jer je predstavqala otpor kneževom apsolutizmu, a sud se tako „obra-unavao“ sa političkim protivnicima.

Predmet i iz oblasti građanskog prava

Iz sačuvanih dokumenata iz prvih godina postojanja Vačevskog suda saznajemo da se pred sudom rešavalo i presuđivalo iz domena građanskog prava: o nasleđivawu imovine, kupovini imovine i neispuwewu obaveza potvrđenog ugovora o kupovini, preotimawu svojine, pri svajawu, bračnih odnosa i sinorewa.

U Miloševu vreme Srbija je bila vazalna pokrajina Turske države. Knez Miloš je bio mudar i znao je kako treba vladati. Za vreme wegove prve vladavine poele su se voditi građanske parnice oko vlasništva zemlje. On je ukinuo sve spahiluke i uveo naelo: „Zemlja pripada onima koji je obrađuju“. Ovi sporovi su bili dugotrajni, pa ih je nešto Miloš rešavao. Uvek je bio na strani seqaka. Privatna svojina je bila neprikosnovena, a sve što nije imalo titulara bilo je „općtenarodno“. Sopstvenik baštine i nepokretnosti bio je svaki Srbin koji je to nasledio od svojih predaka ili ogradom i krivinom zauzeo zemlju te, zatim kupio, dobio na poklon ili je

du` e vreme obra| i vao, a od vlas-
ni ka ni je bi o uznemi ravan. U ar-
hi vskoj gra| i Vaqe vskog suda naj-
ve} i deo predmeta se odnosi na
predmete regul i sawa svoji ne (na-
sledstvo, deobe, kupovina, pok-
lon). Tako| e, prema dokumenti ma
vi di mo da je u ruke vaqe vski h
stare{ i na pre{ ao jedan deo tur-
ski h i mawa. Tako je Jakov Ne-
nadovi } kupovao vodeni ce i ku} e
koje su nekad pri padal e Turci ma.
I ma jako puno predmeta-sporova
o si norewu („si nor“ – grani ca
izvesnog zemqi { ta) i zme| u poje-
di naca i i zme| u sela i op{ ti na.
Mi lo{ je znao da kri ti kuje svoje
~i novni ke, pa je tako uputi o o{ -
tro pi smo stare{ i ni Posavskog
sreza Pavlu Dani lovi } u (1832),
jer se tu` i o sa seqacima „oko
dve, tri pedqe zemqe“, koje za-
vr{ ava slede} i m re~i ma: „I sti
narod `rani , odr` ava sve nas, bez
wega ne mo` emo svi ni { ta, a s
wi m smo sve { to jesmo“.

I z sporova vaqe vski h seqa-
ka vi di se da su bili slobodoum-
ni i da se ni su pla{ ili ni koga
kada su bili wi hovi i nteresi u
pi tawu. U ovi m sporovi ma, u vre-
me Mi lo{ eve vladavi ne, sudski
~i novnik napla} i vao je za sebe

taksu od 20 gro{ a, dok u ostal i m
sudski m sporovi ma nije bi lo
taksi .

Prvi h godi na postojawa su-
da, u gra| anski m parni cama kor-
i { } ena su slede} a dokazna sred-
stva: verovawe, zakletva i svedo-
ci , a posle 1819. pi smene i sprave.
Tada su pi sane presude bi le vrl o
retke.

Usvajawem Srpskog gra| an-
skog zakoni ka 1844. godi ne, nas-
taju novi odnosi u oblasti gra-
| anskog prava.

Karacteri sti ke porodi ~nog
prava su ove: pravosl avci su brak
zakqu~i vali pred sve{ teni kom,
u pri sustvu dva svedoka. Suprug
je bi o glava porodi ce i i mao je
obavezu da se stara o `eni i deci ,
a `ena i deca su bila obavezni da
„i zvr{ avaju wegove naredbe“.
Razlozi za razvod braka bi li su:
prequba supru` ni ka, kada suprug
u~i ni zlo~i ni bude osu| en na
robi ju, ako jedan od supru` ni ka
napusti bra~nu zajedni cu ili ako
je suprug napusti o hri { } ansku
veru. Ovaj zakon zabrawuje doka-
zi vawe vanbra~nog o~i nstva, ali
~i ni i zuzetak u slu~aju kad je nad
`enom i zvr{ eno krivi ~no delo
si lovawa ili odvo| ewe.

Prema nasljednom pravu, nasljednici su muška deca i njihovo muško potomstvo, a ženska dobijaju i zdrava i udovčeva, i zvez ako su jedini potomci. Po zakonu, zavetac je i ma sloboda da u nasleđivanju i zajedničku i žensku decu, kao i ostale srodničke. Zakonom je predviđeno da žena nasleđuje i movinu mušaka samo ako on nema muških srodnika iz istog kolena po majčinim linijama, a ako ima, udovci se osiguravaju „plodovima i vama muševčevih dobara“.

U fondu Okrugog suda u Vačevu preovlađuju građanski predmeti koji pripadaju tražbenom (obligacionom) pravu. Zanimljivo je istorijat dokazivanja u građanskim parnicama, pogotovu u drugoj polovini 19. veka, kada se pred ovim sudom vodilo mnogo parnica. Zakonom o sudskom postupku iz 1881. godine izmewena je reč „duga“ u „tražbina“, zatim je uvedeno da se tražbina veća od 200 dinara ne može dokazivati putem svedoka. Na ovaj način, reformom dokaznog postupka u građanskim parnicama, zabranjeno je slobodno dokazivanje svedocima tužbenog traževa.

Prethodnim zakonom o sudskom postupku iz 1851. godine pouzdan dokaz je bilo svedewe dva svedoka; od 1860. usvojeno je posredno načelo slobodne sudske procene dokaza svedoka (koristi se i izraz: „pouzdanost svedoanstvo dva svedoka“). Ceo problem je bio zbog nepismenosti i potpisivanja. Proučavajući arhivske građe Okrugog suda u Vačevu vidimo da je u sudskoj praksi često propustana prijava ovoga načela.

I upravo zbog skandala u javnosti koji su prouzrokovali „prevaranti“ iz Uba, izvršena je izmena dokazivanja svedocima 1865. godine i uvedeno je načelo zabrane svedoka.

„Ubski kaji“ i reforma dokaznog postupka

Zakonom zajemena dokazna vrednost iskaza dva svedoka usloвила je da se pravni odnosi u ondašoj Srbiji pogoraju. Omogućeno je da malobrojnim predstavnicima tek začetim buržoazijama zlopotrebe nepismenost, koje je predstavljalo apsolutnu većinu. Palanački skorojevi-

}i i pojedini seoski bogata{ i zlopotrebaivali su dokaze svedoka. O ovome najre~i ti je govori sudski spor poznat pod imenom „Ubski kaji {“, ~iji su akteri bra}a]ur|evi}, Milutin i Svetozar, trgovci iz Uba. Oni su „pravili“ la`ne obligacije, zadu`uju}i nepismene se}ake u Tamnavi. Obligacije su potkrepqiivali svedo-ewima potkupqenih svedoka. Uspevali su da sud osudi „du`nike“ i tako opqa~kaju mnoge se}ake u Tamnavi, a istovremeno da i druge podstaknu na ovakve nezakonite radve. S obzirom da su pripadali liberalima, policija je jedva do~ekala da ih obele`i kao pqa~ka{e. Zastupao ih je vaqevski advokat, tako|e liberal, Qubomir Radovanovi}. Spor je pokrenut pred Sudom okruga vaqevskog u maju 1865. godine, a postupak je vodi o predsednik Uro{ Romanovi}. Sudije su bili: M. S. Aksentijevi} i]. Stefanovi}, koji je imao „odvojeno mnjenje“. Na kraju sudskog procesa, advokat je, kao opunomo}enik prvooptu`enih, presudom Okru`nog suda u Vaqevu od 6. juna 1866. godine, ka`wen je za pet krivica na 11 godina „zato~ewa“, a od ostalih optu`bi os-

lobo|en je usled nedostatka dokaza. Maja 1867. godine Apelacioni sud ga je osudio na sedam godina zatvora zbog napravqene dve la`ne isprave i dve uvrede nanesene policiji. Kasacioni sud krajem maja iste godine je osna`io ovu presudu.

„Ubski kaji {“ i sli~ni procesi doveli su do reforme kaznog postupka u gra|anski marni cama, koja je na neki na~in prouzrokovala promene političke prirode. Tako je „Ubski kaji {“ imao kao posrednu političku posledicu ubistvo kneza Mihaila 1868. godine.

Poznato je da je, posle izričawa presude, brat Qubomira Radovanovi}a, Pavle, oti}ao u Beograd da zatra}i pomilovawe za svog brata. Knez Mihailo je obe}ao Pavlu da }e pomilovati Qubomira kad presuda postane izvr}na. Kada se to desilo, Pavle se ponovo obratio knezu Mihailu, ali mu je ovaj odgovorio da }e Qubomira pomilovati tek kada izdr`i polovinu kazne. Ozlome|en ovom odlukom, Pavle je sa ostalom bra}om odlu~io da se osveti knezu. Sklopili su zaveru i posle dve godine sproveli svoju odluku u delo.

Vanparni~ni predmeti

Oblasti građanskog prava pripadaju i vanparni~ni predmeti. Okružni sud u Vaqevu, što se tiče ove vrste predmeta, overavao je i potvrđivao testamente, vršio deobu zadružne imovine, štiti i interese maloletne dece bez roditeljskog staranja, tzv. pupilne mase, overavao „usilnovčevu“ i li odriču svojih sirova.

Sudije Vaqevskog suda

([ematizam – „Spisak zvaničnih nadležnosti i činovnika u Srbiji“, ustrojen je decembra 1840)

Najvažniji članovi Vaqevskog suda u prvoj polovini 19. veka su bili: Prota Mateja Nenadovi}, osnivač prvog Vaqevskog suda, prvi srpski zakonodavac i prvi srpski diplomata; Jovića Milutinovi}, Jovan Simić Bobovac, Gaja Dabi}, Jevrem Nenadovi}, Boško Tadi}, Milovan Tadi}, Mića Janić}, Petar Jokić i drugi. I pored ugleda koji su uvalili, ne samo u svojoj nahiji, već u celoj Srbiji, knez

Miloš vrlo ~esto je vršio „poništavanje“ svojih službenika. Tako je radio sa Protom, sa Jovanom Simićem Bobovcem, pa i Jevremom Nenadovićem, koga je sa mesta predsednika Okružnog suda u Vaqevu, premestio za člana Okružnog suda u Loznicu. Uz sve što ovome pomenutih prema knezu, slobodarski duh Vaqevaca održao se i za vreme Miloševe apsolutističke vladavine. Najzavršeniji je bio pred kraj Miloševe vladavine. Primera radi, najvažniji otpor i spopćen je krajem 1838. godine u Tamnavi, kada su Vaqevci i Tamnavci odbili da prime za starešinu zeta kneza Miloša, Aksentija Srećkovića.

Istorijat vaqevskog suda posle Drugog svet skog rata

Za vreme okupacije, tokom Drugog svetskog rata, u Vaqevu i na teritoriji celog okruga, pravosuđe je funkcionisalo u granicama koje su okolnosti dopustale. Osnovne smetnje bile su nedostatak prostora i stručnog kadra, a dosta zakonskih propisa

je bilo nepri menqi vo. Sve javne zgrade, pa i zgrade sudova, zaposeli su Nemci.

Odmah po oslobodjenju Vaqeva, po~eo je da radi Vojni sud Vaqevske vojne oblasti, po Uredbi o vojnim sudovima, od 24. maja 1944. godine. Po ovoj uredbi, vojno i civilno sudstvo ~ini celovit i jedinstven sistem. Nadle`nost vojnih sudova je da sude krivi~na dela koja u~ine vojna lica, kao i za sva dela koja po~ine ratni zlo~inci i narodni neprijatelji. I storijski arhiv u Vaqevu jedan je od retkih koji ima sa~uvane odluke i presude Vojnog suda. Iz sa~uvanih presuda, u 1944. i 1945. godine (8 presuda), vidi se da je po{tovana procedura sudskog postupka, {to je posebno regulisano ~l. 28 pomenute uredbe. Sve presude po~i-wu sa „U ime naroda“ i sadr`e sastav ve}a: predsednik, sudije, sekretar, vojni tu`ilac i odbrana optu`enih. Presuda se donosi na osnovu zavr{enog „usmenog pretresa“; zatim sledi krivi ca, osuda, a u nekim slu~ajevima i obrazlo`ewe. Presuda stupa na snagu danom potvr|ivawa od vi{ih organa, odnosno od Vi{eg vojnog suda.

Na svim odlukama iz 1944. godine kao vojni i slednik potpisivao se Milijan Jeremi}. Sastav Vojnog suda Vaqevske vojne oblasti (imenam preuzeta iz presuda) je slede}i: 1944. predsednik je Branko Pavlovi}, sudije Bosa Ratkovi}, potporu~nik i Radomir Dudi}, politi~ki komesar; sekretar Dragoqub Trajkovi} i vojni i slednik Milijan Jeremi}. U 1945. godini predsednik suda je Milijan Jeremi}, a jedno vreme Dragoqub Trajkovi}; sudije Slobodan Jevti}, Radmila Golubovi}, @ivorad Josi}; sekretari @ivka Kova~evi} ili Srboqub Rasuli} i vojni tu`ilac Sava Kapi suda.

I ako su bili konstituisani civilni organi vlasti, u ovom slu~aju narodni sudovi, iz raspolo`ive dokumentacije saznajemo da je Vojni sud Vaqevske vojne oblasti radio do sredine 1945. godine.

U Vaqevu je u 1946. radio i Vojni sud IV divizije I Jugoslovenske armije, koji je kao drugostepeni sud donosi o presude na osnovu Zakona o krivi~nim delima protiv naroda i dr`ave.

Sudsku narodnu vlast na podru~ju Srbije obavqali su narodni sudovi. Na teritoriji Vaqeuskog okruga postojalo je { est sudova, i to jedan okru`ni u Vaqevu i pet sreskih narodnih sudova sa sedi { tima u Vaqevu, Vaqeuskoj Kamenci, Mi onici, Ubu i Obrenovcu.

Okru`ni narodni sud u Vaqevu konstituisan je 15. januara 1945. godine, a za predsednika je izabran Radomir Lazi}, biv{i sudija Sreskog suda u Vaqevu. Ostali ~lanovi su bili: sudije Mi odrag An|elkovi}, Drgoqub Trajkovi}, Svetozar Paunovi}, svi biv{e sudije Okru`nog suda i Mi li} Mi lo{evi}; presuditeqi: Budimir Mi li vojevi}, kroja~, Milenko Golubovi}, sara~, Ratka Paunovi}, nastavnik Gra|anske { kole, svi iz Vaqeva, Aca Vezi li}, zemqoradnik iz Tulara i Mi lo{ Obrenovi} iz Ravva.

Do februara iste godine po~eli su sa radom i sreski narodni sudovi. Prema ~l. 31 Uputstva o ure|ewu narodnih sudova za Federalnu Srbiju od 9. februara 1945. godine, odre|en je, od strane Povereni { tva pravosu|a, broj sudija i presuditeqa za nar-

odne sudove u Vaqeuskom okrugu: Okru`ni narodni sud u Vaqevu - 10 sudija i 120 presuditeqa; Sreski narodni sud u Vaqevu - 6 sudija i 100 presuditeqa; Sreski narodni sud u Kamenci - 3 sudije i 60 presuditeqa; Sreski narodni sud u Mi onici - 4 sudije i 80 presuditeqa; Sreski narodni sud u Ubu - 3 sudije i 60 presuditeqa i Sreski narodni sud u Obrenovcu - 3 sudije i 60 presuditeqa. Tako|e, nalooeno je da se formiraju op{ tinski narodni sudovi, ~ija je nadle`nost re{avawe gra|anski h stvari i istupa. U istom mesecu, Ministarstvu pravosu|a Srbije prosle|eni su podaci o zaposlenom osoblju u sudovima Vaqeuskog okruga. Bilo je 45 zaposlenih, a 14 ih je imalo zavr{en Pravni fakultet. Na izbor sudija, u ve}ini slu~ajeva, presudno je uticala „karakteristika“ napisana od strane stru~ne slu`be ONO Vaqevu, a ona daje opis „pona{awa“ datog lica i ~lanova wegove u`e porodice u periudu od kapi tulaeje do oslobolawa.

Pri likom stupawa na du`nost sudije su polagale zakletvu: „Ja (ime i prezime), zakliwem se svojom ~a{ }u i ~a{ }u svoga na-

roda da }u verno slu` i ti narodu, da }u ~uvati i brani ti demokrat-ske tekovi ne oslobodi la-ke narodne borbe ostvarene u narodnoj vlasti, da }u sudi ti nepristra-sno“.

Posle samo dva meseca od konstituisawa sudova, do{ lo je do razre{ ewa pojedini h i izbora novih sudija, na { ta je Mini-starstvo pravosu|a reagovalo kod Predsedni{ tva Narodne skup{ tine Srbije i o tome obavestilo ONO Vaqevu. U ovom raspisu iz juna 1945.godine konstatuje se da je sa ovim ~inom naru{ eno funkcioni sawe pravnog poretka i ugled sudija, { to je bitan preduslov postojawa pravne sigurnosti. Daqe pi { e, s obzirom da je „narodno pravosu|e ustanova narodne vlasti ... koje je narod postavio“, obaveza je narodnih sudova da u potpunosti izvr{ avaju i odgovaraju narodu, ali „oni svoje odluke moraju da donose slobodno i nezavisno od ma ~ega ... pa i od samog naroda ... i ako u wegovo ime dele pravdu“. Naro-ito treba da budu nezavisni od uticaja, posrednog ili neposrednog izbornog tela koje ih bi ra i razre{ ava.

Rad, vrsta i nadle`nost sudova zvani ~no su regulisani Zakonom o ure|ewu Narodnih sudova iz septembra 1945. godine. Ovim zakonom prestali su da va`e svi propisi o ure|ewu sudova, „organizacija sudova po propisima ovog Zakona ima se sprovesti do 1. januara 1946. godine“. Okru`ni i sreski sudovi imaju nadle`nost re{ avawa u prvom stepenu „krivi ~ne i gra|anske stvari za su|ewa u ve}u“, a sastavqeni su od predsednika, potrebnog broja sudija i presuditeqa. Broj sudija i presuditeqa odre|uje ministar pravosu|a. Pre~i{ }en tekst ovog zakona, sa izmenama i dopunama, objavljen je 25. juna 1946. godine. Umesto presuditeqa imenuje se sudija-porotnik za kojeg mo`e biti i zabran svaki gra|anin, ako mu nije oduzeto bilo koje politi~ko ili gra|ansko pravo.

Zgrade suda

Vaqevski okru`ni sud promenio je nekoliko zgrada od svog osniwawa.

U svom poznatom delu „Pute{ estvi je po Srbiji“ 1826. godine, Joakim Vuji} je zabele`io da je Vaqevo te godine i malo 150 srpskih, do 30 turskih domova i oko 100 du}ana. Po re~ima Joakima Vuji}a, blizu dvora (konaka) Jevrema Obrenovi}a u Vaqevu (podignut oko 1820. godine), na desnoj strani Kolubare, nalazila se crkva od drveta sagra|ena. Daqe od te crkve, na severnoj strani, bio je Magistrat nahije vaqevske. Opis zgrade Magistrata nije dao. U Magistratu je video dva kneza i jednog pisara, koji su re{avali sporove s podru~ja nahije, osim kri vi~nih dela, za koja je bio nadle`an Veliki sud u Kragujevcu. S druge strane Kolubare (leve) nalazila se turska xamija, do koje je bio dom turskog muselima, u kojem je su|eno Turcima.

Po naredbi kneza Milo{a 30-tih godina 19. veka, po~elo je da se vr{i „u{oravawe“ varo{i Vaqeva na levoj obali Kolubare. Nije i{lo sve po planu kneza Milo{a, jer je to bio izuzetno skup projekat za mladi gra|anski sloj vaqevske varo{i. Kako je problem re{en, nema pouzdanih

podataka. Zna se da se, umesto da se preseqava, varo{i irila. Levu obalu Kolubare naseqavali su oni ~ije je materijalno stawe to dopu{talo: trgovci, ~inovnici ili novi qudi koji su poslom stizali u Vaqevo. Svi placevi su kupovani od Turaka koji su napu{tali grad. Tako su se 1842. godine preselili i Prot Mateja i wegov brat od strica i predsednik suda, Jevrem Nenadovi}. Pored privatnih ku}a, po~ela je i gradwa zgrada dr`avne uprave.

Iz „Popisa dr`avnih imawa u okrugu vaqeveskom 1852. godine“ saznajemo o „zdaniju Okru`nog suda u Vaqevu“. Zgrada u kojoj se nalazi Okru`ni sud bila je izgra|ena za potrebe Na-elstva, koje se iselilo 1851. godine, po{to mu je Pravi teqstvo kupilo drugu zgradu. Zgrada u koju je bio sme{ten Okru`ni sud bila je na placu gde se i danas nalazi. Bila je ozišana od kamena i pokrivena }erami dom. Na gorem spratu imala je sedam soba i hodnik, a na dowem, tj. u prizemcu, dve sobe, podrum i dva mala odeqewa povezana hodnikom, koja su zajedno sa podrumom slu`ila kao zatvor. „Sve sredweg stawa“.

Zgrada Suda u Vaqevu

Osim ove, na placu su se nalazile dve magaze i jedna ku}ica, sazidana od }erpi~a i }erami dom pokrivena, sa jednom kujnom i sobom. Ta ku}ica je slu`ila za „`ensku apsanu, odve} slabog stawa“. U dvori}tu se nalazio bunar ozi dan od kamena. Ceo plac je bio ograjen „veliki m pro}em“, od sokaka, sa lica, tj. sa zapadne strane od imawa Jefrema B. Ta-

di}a iz Vaqeva, pa do placa Nikole Raki}a i z Mi onice, ka istoku do vlasnika istoga Raki}a, sa juga ispod placeva Raki}a, Atanasi ja Dani lovi }a i Jefrema Gavri lovi }a, odatle ka jugoistoku i istoku do Gavri lovi }a i sokakom do Mi li voja Tomi }a.

U maju 1902. godine, Mi ni starstvo gra|evi na objavilo je oglas u Beogradskim novinama,

koji m se zai nteresovani obave-
 {tavaju da }e 27. maja biti odr-
 `ana ofertalna licitacija za
 gra|ewe zgrada u Vaqevu za okru-
 `no na-elstvo i prvostepeni sud
 i sporedne zgrade. Predra~unska
 suma je bila 377.573,89 di nara.
 Neophodno je bilo da se polo`i
 kaucija pre licitacije, u iznosu
 od 19.000 di nara u gotovom novcu
 ili dr`avnim vrednosnim harti-
 jama, a ostatak do 15 odsto od
 predra~unske cene, zadr`ava}e se
 pri isplati pojedinih rata.
 Planovi, predra~un i uslovi
 bili su izlo`eni „na ugled
 konkurentima“ u ra~unskom ode-
 qewu Mi ni starstva gra|evina. U
 oglasu je nagla{eno da se nakna-
 dne ponude po licitaciji ne}e
 uzimati u obzir. Ve} 24. avgusta
 / 6. septembra 1902. godine teme-
 qi sada{wih zgrada Okru`nog i
 Op{tinskog suda, odnosno zgrade
 za Okru`no na-elstvo i Prvoste-
 peni sud, osve}eni su. Nalaze se u
 centru grada, na desnoj strani
 Kara|or|eve ulice, od ugla ulica
 Vojvode Mi {i}a i Kara|or|eve,
 skoro do Vuka Karaxi}a. Zavr{e-
 ne su 1906. godine, i predstavqa-
 ju kompleks upravnih zgrada,
 gra|enih prema projektu arhi tek-
 te Jovana I lki}a.

Zgrada Okru`nog suda sas-
 toji se od suterena, prizemqa i
 spratnog dela. Kako je postavqe-
 na na uglu ulica, nagla{en joj je
 centralni, ugaoni deo. Taj deo
 gra|evine je posebno ukra{en
 glavnim ulazom i balkonom iz-
 nad, dva stuba pored wih, ve}im
 brojem velikih prozorskih otvo-
 ra i sa dve stoje}e figure na vrhu.
 Zavr{etak centralnog dela je u
 obliku krova na ~etiri vode, sa
 limenim pokriva~em. Od ulaza, u
 unutra{wost se stupa monumen-
 talnim stepeni{tem, koje vodi
 do spratnog dela. Stepeni{te je
 posebno ukra{eno, i pored fun-
 kcionalne ima i estetsku ulogu.
 Od dekorativnih elemenata pri-
 meweni su: horizontalni venci,
 pilastri, brojni veliki prozorski
 otvori, kao i drugi elementi
 koji odlikuju akademski stil.
 I ako zgrada Okru`nog suda u Va-
 qevu predstavqa jednu od najlep-
 {ih ove vrste u Srbiji, nije sa-
 ~evala svoju autenti~nost. Na-
 ime, 1957. godine je na fasadi iz
 Ulice vojvode Mi {i}a zaidana
 velika kapija koja je vodila u
 dvori{te.

Zdawe Op{tinskog suda na-
 lazi se u Kara|or|evou ulici i

~ini celinu sa zgradom Okru`nog suda. Delo je istog autora i istog stila. Zidana je od tvrdog materijala, a sastoji se iz prizemnog i spratnog dela. Na sredini uli~ne fasade u prizemnom delu posebno je nagla{en ulaz. U srednjem delu objekta od ulaza vodi stepeni{te. Fasada se sastoji od dekorativnih elemenata, kao i zgrada Okru`nog suda. Na`alost, nekada{wa celina naru{ena je dozi|ivawem zgrade tada{weg Zavoda za osigurawe „Dunav“, koji nema nikakvih stilskih srodnosti sa postoje}im zdawima.

Objekti su 1985. godine progla{eni za spomenike kulture.

Uz mawe izmene i namene pojedinih objekata, glavne zgrade ostale su nepromewene.

Jovan Ilki} (1857-1917), arhitekta, u projektovawu je koristio stilove na bazi baroka i klasi{izma – elemente ~iste akademske arhitekture. Wegovi projekti obele`ili su arhitektonsko stvarawe u Srbiji po~etkom 20. veka. Glavna dela su: zgrada Narodne skup{tine, hotel „Moskva“ u Beogradu, zgrade sudova u Kragujevcu, Vrawu, Pirotu i drugim mestima.

ЗАНИМЉИВОСТИ ИЗ ИСТОРИЈЕ ПРАВОСУЂА И АРХИВСКЕ ГРАЂЕ

– Fond Okru`nog suda u Vaqevu za peri od 1807-1944. godi ne i ma 372 kwi ge i 6320 kutija spi sa. Jedan je od najo~uvani ji h fon dova u Srbiji i pri pada katego rij i kulturnog dobra od izuzetnog zna~aja za peri od do 1918, a od 1919. do 1944. godi ne pri pada kategoriji od velikog zna~aja. Sa~uvana su dva dokumenta iz 1807. i 1808. godi ne, a za peri od 1823-1827. godi ne sa~uvano je 20 dokumenata. U kasnij i m godi na ma broj sa~uvani h arhi val i ja je porastao i za neke godi ne i ma preko 1000 dokumenata. Fond se nal azi i ~uva u Me|uop{ t i nskom i stori jskom arhi vu u Vaqevu.

* * *

– Prvi sa~uvani predmeti (22), predstavqaju izdata uvere va („svi dateqstva“), presude, na redbe, i zve{ taje, i zri cawe kazni (za poku{ aj ubi stva, ~edomor stvo, prequbu, proti vpri rodnu blud).

– Prema popi su i z 1834. go di ne Vaqevo je i mal o 140 ku}a sa 893 stanovni ka, od koji h 530 mu { ki h i 363 ` enski h. Vaqevo je ta da bi lo jedno od 18 naseqqa Kne ` evi ne Srbije, svrstani h u va ro{ i. Ujedno, to su bi li okru` ni, odnosno nahijski centri. Sr bi ja je tada i mala 700.000 sta novni ka, od koji h je samo 7% ` i vel o u va ro{ i ma, a 93% u sel i ma. Ve} u 1861. godi ni Vaqevo je i mal o 2150 stanovni ka (1385 mu { ki h i 972 ` enski h).

* * *

– Vlast ustani ~ki h stare { i na u Vaqevskoj nahi ji odmah se i spoqi la kao sredstvo boga}ewa stare{ i na, o ~emu je u svoji m „Kratki m zapi si ma“ Prota pi sao: „Ta deco, nu` da zakon mewa, boqe i { ta nego ni { ta“. I pak, i pre dono{ ewa Kri vi ~nog zakona 1844, praksa oti mawa zemqe, zah vatawa nei skr~enog zemqi { ta i zl oupotreba prava kupovi ne i ma-

wa od Turaka, bila je izuzetak. Bitnije je to što je Miloš postao princip da zemlja pripada onome ko je obrađuje, a da je seqak samim tim slobodan i privatni vlasnik. Ovim principom, Miloš je ukinuo feudalizam u Srbiji.

* * *

– Sudije su se nešto, kao parničari sa drugim licima, toliko zaboravljali pred sudom i pogrdama vrećali svoje protivnike tuđoće, pa čak im i pretili. Poznata je parnica između Jovića Milutinovića (prvog sudije suda vaqeuskog, kasnije predsednika istog) i Prote Mateje Nenadovića, zbog deobe vode reke Gradca za njihove vodeniće. Na raspravi, odnosno u sudskom zasedawu, Jovića Milutinovića je toliko vrećao i pretio Proti da je sud naredio da mu se izvini. Izviniwewe je učinio pred Velikim sudom u Kragujevcu, uz pretwu da je, ukoliko učini kakvo nasiqe, biti strogo kažwen. Mođda je ovo bio razlog što je knez Miloš 20. novembra 1838. suspendovao Jovića Milutinovića sa dućnosti sudije, da bi kasnije bio vraćen.

* * *

– Izvod iz Urednika Sovjeta narodnoga za sudvarstvo

vaqevske i toj nahi od 1. januara 1809. Prema tačkici 6. predviđene su fizičke kazne (najmawe batina, udaraca) i kazna lićewa slobode („arest“, zatvor) ali uz odredbu o povlaćivawu starećina i trgovaca, koji su osloboćeni od telesnih kazni za prva dva krivićna dela. „Ćesni kmetovi, bućukbaće i trgovci“ kaćwavaju se za prvu „pogrećku“ zatvorom od 24 ili 48 sati „ohlebu i vodi“, a za drugu kriviću po 25 ili 50 groća; tek ako treći put „sagreći“ onda ga sud kaćwava batinama.

* * *

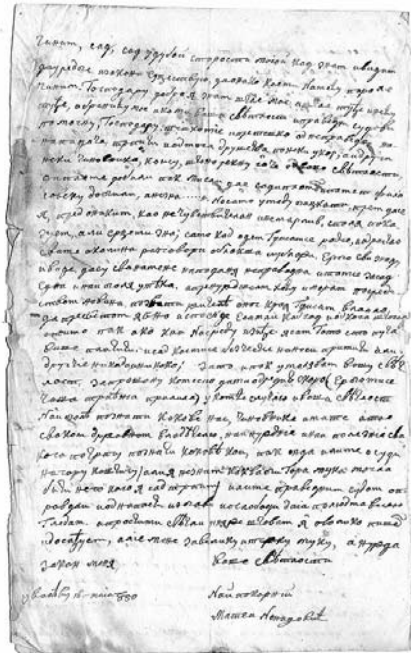
– Slavno Ipravnićestvo Okrućja vaqeuskog dobio je 18. avgusta 1837. naredbu od predsednika Sovjeta iz Kragujevca, u kojoj, između ostalog, piće da im se ćacu dva apsena osućena na veliku kaznu zbog ubistva. Umesto izrećene kazne, odrećuje se da oni u onim mestima vaqeuskog okruga „umreće ćude od kuge sarawuju i iste u kućnicama nadgledaju i poslućuju ij“. Strogo je naloćeno da ih straća ćuva da ne bi pobećli. Inaće, kuga je te 1837. godine zabećena u Breću i Osećenici, mada je nešto harala vaqeuskim krajem. Kapetani su bili obavezni da naprave karan-

ti ne, da postavite stra`u oko sela u kojem se javila epidemija, da { acquize{ taje o broju umrlih i prezdravelih, da izvr{ e zabranu okupqawa i obavqawa poqskih radova i na kraju da obnaroduju kada je zaraza pro{ la.

* * *

- Maja 1850. godine, Prota Mateja Nenadovi } uputio je `albu - pismo knezu Aleksandru Kara|or|evi }u povodom odluke suda u vezi sudskog spora oko duga. U toj `albi se osvr}e na svoj rad, kako je on sudi o od 1804. godine, od Kolubare do Drine, da je bio mlad i da je u odlu~i vavu bio „neograni~eni samovlastan bivo“. Tako|e, osvr}e se na rad mladih sudija i izme|u ostalog, pi{ e: „Gospodaru, dobro ja znam { tae moe a{ tae tu|e ine}u tu|e, abrani }u moe ako mi va{ a svetlost i pravedni sudovi pomognu. Gospodaru te{ komi i prete{ ko od nepravedni napada~a, trpiti kod moga dru`ewa poneki ukor, ai drugi neki ~inovnika, koi su, { tonoreknu, ju~e odva{ e svetlosti diplome dobili pak misli dae sa diplomomipamet filozovsku dobili, anezna.....n.“ Pismo zavr{ avare~ima: „oprosti mi svetli kwa`e { tovamja ovoliko pi{ em i dosa|ujem, ali je mene za veliki i te{ ku muku, a nu`da zakon mewa“.

- Trgova~ki sud je januara 1860. godine poslao proglas Sudu okruga vaqevskog o otvarawu ste~aja „po masi prezad`enog Jovana Pavlovi }a, ovda{ . abaxije i telala“ i da se „objavljenije i telala“ i da se „objavljenije obnaroduje“. U obnarodovanom objavljenu pozivaju se svi, sa dokazima, koji ma je pomenuti Jovandugovao, da se jave sudu da bi ostvarili svoja prava.

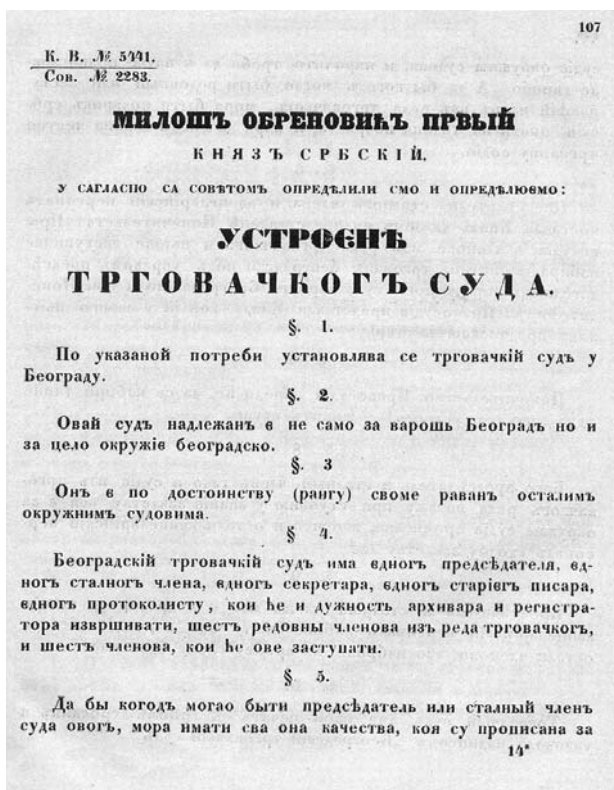
- Sud okru`ja vaqevskog obratio se 21. marta 1860. godine Pope~iteqstvu pravosu|a da mu se iz narodne kase izdvoje 336 gro{ a za nabavku 12 gvo` la. Naime, Na~elstvo „mestno“ (vaqev-

sko) sprovedo je 9 čudi koji su razne kra|e po~i ni li, a nije i malo „gvo`|a da ove prestupni ke u okove metne“. Potvrdno je odgovoreno ve} 24. marta.

* * *

- Pritvoreni- ci su imali odgo- varaju}u zdravstve- nu negu. Lekovi su nabavčani u apote- ci Klaudija Pri- kelmajera. U 1892. godi ni izdato je le- kova za 85,45 di na- ra. Osu|eni ci su naj~e{ }e боловали од: зубобоце, { u- gavca, gu{ oboce, zapačewa uha, vru- }i ce, raznih otoka, nervnih rastroj- stava... Za ove bole- sti prepisivani su lekovi: ki ni n, klo- roform, hi perman- gan, vazelin, anti febricet, anti- pi ri n, boraks, lano- li n, bi karbona soda, kalibronat, natri- jum salicil, valijum... Pregled ra~una izvr{ en je od strane Mini starstva unutra{ wi h dela 3. februara 1893. godi ne.

- Na zahtev trgovaca da se osnuje trgova~ki sud i donese trgova~ki zakonik, ustavobran- i tečsko mi ni starstvo fi nansi ja formiralo je komisi ju koja je imala zadatak da izradi trgo-

Odluka kneza Milo{ a Obrenovi}a o osni vawu t rgova-kog suda, 1859. godi na

va~ki zakonik. To nije ura|eno, najverovatnije zato { to ustavo- brani tečska vlada nije `elela da postavi ma kakva ograni ~ewa

trgova~koj delatnosti i da je pravno reguli{ e. Po padu ustavobrani te~qa i po ponovnom dolasku na presto, knez Milo{ je prvo Ustrojenijem trgova~kog suda 12. decembra 1859. osnovao Trgova~ki sud, a po~etkom slede}e godine, ta~nije 26. januara 1860. izdao i Zakonik trgova~ki. Taj Zakonik je uglavnom ura|en po na~elima francuskog trgova~kog zakonika, a sadr`ao je propise o trgovcima, trgova~kim kwi gama, trgova~kim dru{tvi ma, o posrednicima i ceo meni ~ni zakon. U avgustu naredne godine, trgovci su istakli zahteve za dopunu zakona, a nezadovoljstvo je bilo izazvano time {to nisu mogli lako da ostvare svoja potra`ivawa.

* * *

- Analizom sudskih predmeta Okru`nog suda u Va~evu za 1893. godinu, vide se vrste krivi ~nih dela: ubistava 20, poku{aja ubistava 2, pa~evina 11, gorose~a 35, kra|a 40, tu~a 50, uvrede kra~a i vlasti 11.

* * *

- [EMATI ZAM (preuzeto iz Dr`avnog kalendara Kra-

qevine Srba, Hrvata i Slovenaca za godinu 1924.)

* * *

- U Va~evu je 10. maja 1937. godine odr`ano su|ewe grupi provalnika koju je predvodio Milan Vukosav~evi} Bonfilo iz Va~evo, okrivqeni ma u „{e}ernoj aferi“. Optu`nica je teretila 39 lica, me|u kojima je na optu`eni ~koj klupi bilo i nekoliko uglednih va~evskih trgova~ca. Prvooptu`eni Bonfilo osu|en je na 7 godina robi je.

- Radomir Lazi}, dipl. pravnik, prvi posleratni predsednik Okru`nog suda 1945. godine, ro|en je 1904. godine u Staparuu`i ~kom). Karakteristika: „Za vreme okupacije dr`ao se ispravno. Nije sara|ivao sa okupatorom, niti sa narodnim izdajnicima. Za vreme okupacije dr`ao se l i nije narodnooslobodila~ke borbe. Odan je dana{wem pokretu, pa je kao takav izabran za ~lana ONO, a prilikom osnivanja Okru`nog narodnog suda izabran je za predsednika toga suda, na kojoj se du`nosti i sada nalazi“.

Преписи судских докумената

Ваљево, 25. августа 1849. године

Dostava lekarskog uverewa Окружног физикуса за ухар{ ene radi telesne kazne Окружном начелству у Ваљеву.

Lekarsko svi dat eqst vo

Blagoje Solgi } mo` e po mojoj vizi t aci (j) i i t elesnu kazn izdr` at i; Milut in pak sara~ zat o { t o je prosut ne mo` e se t akvoj kazni podvrgnut i.

S N = o 30.

*25=go Avgust a 1849.
u Vaqevu*

Dr. Ma{ in

Spoqa: KN = o D. 4827

S.

Gospodi ne!

Premda je drugo svi dat eqst vo za Milut ina sara~a izdat i ni sam mogao, mo` et e mu opet 10 bat ina slobodno ot cepit i dat i, koi po mom mneniju ni kakav kvar pri~ini t i ne}e.

25/8 1849. u Vaqevu

Dr. Ma{ in

D. 4827

Spoqa: N = o -----

S. 4160

Kr. ~. 81

(Napomena: Po izve{ taju Na-elst va okruga vaqevskog N = o 5788 od 12. sept embra 1849. god. izvr{ ena je t elesna kazna nad Blagojem Solgi }em i Milut inom Gavri lovi }em.)

Ваљево, 1966. и 1967. година

Pregled obima rada i broja predmeta Op{ tinskog suda u Vaqevu u 1967. godi ne u odnosu na 1966. godi nu (4. april 1968.). U ovoj godi ni Op{ ti nski sud u Vaqevu i mao je 10 sudi ja.

(prepis)

Врста предмета	Година	Заостаци	Примљено	Решено	Остало
Кривични	1966.	450	1921	1897	474
	1967.	474	1879	1798	555
Извиђаји	1966.	32	210	219	23
	1967.	23	237	204	56
Парнични	1966.	751	2876	2774	853
	1967.	853	2889	2801	941
Извршења	1966.	225	2070	2008	287
	1967.	287	1968	1935	320
Оставине	1966.	65	350	365	50
	1967.	50	330	330	50
Ванпарнични	1966.	141	1902	1849	194
	1967.	194	1670	1718	146
Земљишна књига	1966.	225	2006	2024	237
	1967.	237	2381	2262	356
Платни налози	1966.	-	3288	3288	-
	1967.	-	2983	2983	-
УКУПНО	1966.	1919	14623	14424	2118
	1967.	2118	14337	14031	2424

У I zve{ taju o kretawu kri mi nal a za 9 meseci u 1967.godi ni , sa posebni m osvrtom na krimi nal u privredi (razmatran je na sedni ci Saveta za op{ te, pravosudne i unutra{ we poslove SO Vagevo, 30. oktobra 1967.) pi { e da su naj~e{ }e kra|e, utaje, zloupotrebe slu` benigno polo` aja, nesavesno poslovawe i dr. ali pi { e i da i ma vi { e krimi nal a nego { to je otkri veno – ci tat: „I nteresantno je napomenuti da se mnogi izvr{ i oci ove vrste kri vi ~nih dela i posle otkri vawa nekako „i zvuku“ bi lo u toku izvi |aja i li pred Sudom, na glavnom pretresu... I ma slu~ajeva da ~lanovi radni h organi zaci ja, organi unutra{ we kontrole, pa i neka rukovode}a li ca ~esto puta i du „na ruku“ i zvr{ i oca kri vi ~nog dela, zata{ kavaju}i wi hove proti vpravne radwe...“

ЗАКОН БЛАГОТВОРЕНОГА ЦАРА СТЕФАНА У ГОДИНИ 6857. ИНДИКТА 2, НА ПРАЗНИК ВАЗНЕСЕЊА ГОСПОДЊА, МЕСЕЦА МАЈА, 21 ДАН

Овај Законик постављамо од православног сабора нашега, с преосвећеним патријархом, господином Јанићијем, и свима архијерејима и клирицима, малима и великима, и са мнош, благоверним царем Стефаном, и са свима властелима царства ми, малима и великима. Овима су законима одредбе.

1. О хришћанству:

Najpre za hri { }anstvo. Ovi m na-i nom da se o-i sti hri { }anstvo.

2. О женидби:

Vlastela i drugi Ćudi da se ne `ene bez blagoslova od svoga arhijereja, ili da se blagoslove od onih koje su arhijereji postavili i zabrav{ i ih za duhovni ke.

3. О свадби:

Ni jedna svadba da se ne u-i ni bez ven-awa, a ako se u-i ni bez blagoslova i upi-ta crkve, takovi da se razlu-e.

4. О духовној дужности:

I za duhovnu du`nost neka se svaki ~ovek pokorava svome arhijereju i neka ga slu{ a. Akoli se ko na|e sagre{ iv{ i crkvi ili prestupi v{ i { to bilo od ovoga Zakonika, hoti mi ce ili nehoti ce, neka se pokori i ispravi crkvi, a akoli se oglu- { i i uzdr` i od crkve i ne ushtedne i spuni ti crkvena nare|ewa, tada da se odlu-i od crkve.

5. О проклињању хришћанина:

I episkopi da ne prokliwu hri { }ane za duhovni greh; neka po{ aĉe dvaput i triput onome da ga i zobl i~i, a ako ne posl u{ a i ne ushtedne se popravi ti duhovnom zapove{ }u, potom da se odlu-i.

6. О јереси латинској:

I za jeres latinsku, { to su obratili hri { }ane u azi mstvo, da se vrate opet u hri { }anstvo, ako se na|e ko pre-uv{ i i ne povrativ{ i se u hri { }anstvo, da se kazni kako pi { e u zakonu sveti h otaca.

7. О јереси латинској:

I da postavi Velika crkva protopope po svi ma gradovi ma i trgovi ma, da povrate hri { }ane od jeresi latinske, koji su se obratili u veru latinsku, i da im dade zapovest duhovnu i da se vrati svaki u hri { }anstvo.

8. О латинском попу:

I pop latinski, ako se na|e, obrati v{ i hri { }ani na u veru latinsku, da se kazni po zakonu sveti h otaca.

9. О полувершима:

I ako se na|e poluverac, koji je uzeo hri { }anku, ako ushte, da se krsti u hri { }anstvo, a ako se ne krsti, da mu se uzme `ena i deca i da im se dade deo ku|e, a on da se i zagna.

10. О јеретику:

I ko se na|e kao jeretik, `ive}i me|u

hri { }ani ma, da se o`e`e po obrazu i da se i zagna, a ko bi ga taji o, i taj da se o`e`e.

11. О духовницима:

I episkopi da postave duhovni ke po svi ma parohijama, i gradovi ma, i seli ma. I ti duhovnici da su oni koji su primili blagoslov na duhovni { tvo od svojih arhijereja, vezati i re{ iti, i da ih svako slu{ a po crkvenome zakonu, a oni duhovnici, koje ni su postavili za duhovni ke, da se i zagnaju i da ih kazni crkva po zakonu.

12. О суду:

I u duhovnom predmetu svetovwaci da ne sude, ko li se na|e od svetovwaka da je sudio u duhovnom predmetu, da plati tri-sta perpera; samo crkva da sudi.

13. О епископима:

I mitropoliti, i episkopi, i igumani da se ne postavqaju mi tom. I ko se na|e da je mi tom postavi o mi tropolita, ili episkopa, ili igumana, da je proklet i onaj koji ga je postavio.

14. О игуманима и калуђерима:

I gumani da se ne zbacuju bez u-e{ }a crkve. Kao igumani po manastiri ma da se postave dobri Ćudi, koji }e dom bo`ji podizati.

15. О киновијском животу:

I gumani da `ive po ki novijama, po zakonu, dogovaraju}i se sa starci ma.

16. О монашком животу:

I na ti su}u ku}a da se hrani u manastiri ma pedeset kalu|era.

17. О калуђерима:

I kalu|eri i kalu|erice, koji se postri`u, a `ive po svoji m ku}ama, da se i zagnaju i da `ive po manastiri ma.

18. О монашком постригу:

I kalu|eri, koji su se postri gli kao zemqaci iz oblasti te crkve, da ne `ive u toj crkvi, nego da i du u druge manastire; da im se daje hrana.

19. О збацивању раса:

I kalu|er koji zbac i rase, da se dr` i u tamnici, dok se opet ne vrati u poslu- { nost, i da se kazni.

20. О врачарима, који тела мртвих спаљују:

I Ćudi, koji vraxbinama uzimaju iz grobova, te ih spaqju, to selo, koje to u-i ni, da plati vra`du, a ako bude pop na to do{ ao, da mu se uzme popovstvo.

21. О продавању хришћанина:

I ko proda hri { } ani na u i novernu ve-
ru, da mu se ruка otse-e i jezi k odre`e.

22. О црквеним људима:

Vlasteoski cudi, koji sede po crkveni m
seli ma i po katuni ma, da po|e svaki svo-
me gospodaru.

23. О црквеном спровођењу:

Crkvama da nema sprovo|ewa (ponosa)
osi m kada i de kuda car, tada da ga prate.

24.

I ako se na|e crkveni upravni k koji je
uzeo mi to, da se uni { ti.

25. О управљању црквама:

Crkvama da upravca gospodin car, i
patrijarh i logotet, a drugi ni ko.

26. О ослобођењу црква:

Crkve sve, { to se nalaze u zemci carst-
va mi, oslobodi carstvo mi od svih rabo-
ta, malih i velikih.

27.

I crkve carske da se ne podla`u pod cr-
kve velike.

28. О храни убозима:

I po svi ma crkvama da se hrane ubogi,
kako je upisano od ktitora, a kojih od
mitropolit, ili od episkopa, ili od
igumana ne ushrani, da se odlu-i od sana.

29. О калуђерском животу:

I kalu|eri da ne `ive izvan manastira.

30. О чупању црквенога човека:

I otsad da nijedna vlast ne po-upa
kalu|era ili ~oveka crkvenoga, i ko pre-
stupi ovo za `ivota i po smrti carstva
mi, da nije blagosloven; ako je ko { to ko-
me kriv, da ga tera sudom i parnicom, po
zakonu, ako li ga po-upa bez suda, ili ko-
ga udari da plati sedmostruko.

31. О поповима:

I popovi ba{tinici da dr`e svoju
ba{tinsku zemcu i da su slobodni, a os-
tali popovi, koji nemaju ba{tine, da im
se dadu tri wive po zakonu, i da je kapa
popovska slobodna, akoli vi { e uzme od te
zemce, da rabota crkvama po zakonu.

32. О људима црквеним:

Cydi crkveni, koji dr`e crkvena sela
i zemce crkvene, a prognali su merophe
crkvene ili vlahe, oni koji su razagnali
cude, da se ve`u, i da im se uzme zemca i
cudi, i da ih dr`i crkva, dokle skupe
cude koje su razagnali.

33. О суду људи црквених:

Crkveni cudi u svakoj parnici da se
sude pred svoji m mitropolitima, i pred
episkopima i igumani ma, i koja su oba
~oveka jedne crkve, da se sude pred svojom
crkvom, a akoli budu parni ~ari dweju
crkava, da im sude obe crkve.

34. О селу меропашком:

I { to su sela merop{ine carstva mi po
Zagorju i ina~e, crkveni cudi da ne idu
merop{ine, ni na seno, ni na orawe, ni na
vino, ni na jednu rabotu, ni na malu,
ni na veliku; od svih rabota oslobodi ih
carstvo mi, neka rabotaju samo crkvi; ko-
li se na|e da izagna metohiju na mero-
p{inu, i oglu{ise o zakon carstva mi,
tome vlasniku da se sve oduzme i da se
kazni.

35. О управљању црквама:

I predade carstvo mi igumani ma crkve
da upravcaju svom ku}om, i kobilama, i
kovima, i ovcama, i svim ostalim, u sve-
mu da su slobodni, { to je pri li ~no, uput-
no i pravi ~no; i kako pi { e hri sovcu sve-
tih kti tora.

36. О црквеном закону:

I da postave po crkvama zakon op{e-
`itijski kalu|erima u manastirima, pre-
ma tome kakav je koji manastir.

37. О митрополитском упућивању:

I eksarsi svetovwaci da ne budu, da ih
ne {acu mitropolit po popovima, ni da
vode mitropolitске kowe po popovima,
nego da {acu mitropolit po dva kalu|e-
ra po popovima, da duhovno upu}uju i da
crkveni dohodak uzi maju od popova, kakav
je od ba{tine.

38. О исхрани коња:

I otsad i unapred `drepci i kovi car-
stva mi da se ne daju crkvama, ni crkven-
im selima na hranu.

39. О властели и властеличићима:

Vlastela i vlasteli ~i, koji se nalaze
u dr`avi carstva mi, Srbci i Grci { to
je kome dato carstvo mi u ba{tinu i u
hri sovcu, i { to dr`e do svoga sabora,
ba{tine da su si gurne.

40. О хрисовуљима:

I svi hri sovcu i prostagme, { to je
komu u-nilo carstvo mi, i { to }e komu
u-niti, i te ba{tine da su si gurne, kao i
ranijih pravovernih careva, da su slo-
bodni swima, ili pod crkvu dati, ili za
du { ostaviti, ili prodati komu bilo.

Извори и литература:

MI AV, fond: Okru`ni sud Vaqevo – Vaqevo (1804-1944), 1807-1944.

MI AV, fond: Okru`ni narodni odbor Vaqevo – Vaqevo (1944-1947),
Predsedni { tvo i Odsek narodne i movi ne za godi ne 1944-1947.

MI AV, fond: SO Vaqevo – Vaqevo (1944-), 1944-1977.

MI AV, Zbi rke: pokl ona, otkupa i Vari a

MI AV, Li ~ni fond: Prota Mateja Nenadovi } (1777-1854), 1823-1858

Dr Branko Peruni ~i}, Grad Vaqevo i wegovo upravno podru~je 1815-1915,
I storijski arhi v Vaqevo, Vaqevo, 1973.

Obrad Gavri lovi }, Vaqeovski okru`ni sud 1815-1865, SANU, Beograd, 1973,
kwi ga 72

Jerotije Vuji }, „Vaqeovski sud 1804-1827“;

Obrad Gavri lovi }, „Vaqevska nahija 1816-1837“, „Glasni k“, br. 1, MI AV,
Vaqevo, 1966.

Obrad Gavri lovi }, „Vaqeovski okru`ni sud od 26. februara 1836. god. do 25.
avgusta 1949. godi ne“;

Qubodrag A. Popovi }, „[ematizam Suda i Na-el stva okruga vaqeovskog od
1842. do 1851. god.“, „Glasni k“ br. 2/3, MI AV, Vaqevo, 1967.

I stori ja dr`ava i prava jugoslovenski h naroda, Uni verzi tet u Beogradu,
~tvrto i zdawe, Nau~na kwi ga, Beograd, 1974.

Sto pedeset godi na od pri mene Srpskog gra|anskog zakoni ka, po dokumenti -
ma Vaqeovskog okru`nog suda – Katal og i zlo`be, Vel i bor Vi di }, I storijski arhi
Vaqevo i Dru{ tvo pravni ka Vaqevo, Vaqevo, 1995.

Sl i karstvo, arhi tektura, fotograf i ja, skulptura – izbor tekstova emi to-
vani h u emi sijama Radi o Vaqevo, Kultura u pro{ losti vaqeovskog kraja, NRU
„Napred“ i Radi o Vaqevo, Vaqevo, 1979, kwi ga druga

Sto pedeset godi na od pri mene Srpskog gra|anskog zakoni ka po dokumenti ma
Vaqeovskog okru`nog suda, Katal og i zlo`be, MI AV i Dru{ tvo pravni ka Vaqevo,
Vaqevo, 1995.

Sne`ana Radi }, Konfiskacija imovine u Vaqeovskom okrugu 1944-1946,
MI AV, Vaqevo, 2002.

Dr`avni kalendar Kraqevine Srba, Hrvata i Slovenaca za godi nu 1924,
Beograd, 1924.

VAQEVIAC, Vel i ki narodni kalendar za prostu 1994. godi nu, Kwi ga druga,
Agenci ja „Vaqevac“, Vaqevo, 1994.

Zdravko Rankovi }, Vaqeovski kraj u XIX veku, I P „Kolubara, Vaqevo, 2003.

Grupa autora, Pravo, pravda i pravosu|e Podri wa, Okru`ni sud u [apcu,
[abac, 2000.